

VEREENIGING
TER BEOEFENING VAN DE KRIJGSWETENSCHAP.
1897—1898.

*Vergadering van Vrijdag 29 October 1897,
's avonds te 7¹/₂ uur.*

Voorzitter: Generaal NETSCHER.

De VOORZITTER opent de vergadering met het houden der volgende toespraak:

Mijne Heeren!

Alvorens ik tot de eigenlijke werkzaamheden in deze eerste vergadering van ons leesjaar 1897/98 overga, zie ik mij tot mijn groot leedwezen verplicht uwe aandacht te vestigen op het verlies, dat onze Vereeniging geleden heeft door het betrekkelijk onverwacht overlijden, op den 20en dezer maand, van ons zoo zeer geacht Bestuurslid, de Majoor

Leonardus Johannes Warnerus van Rouveroy.

Het zij mij veroorloofd eenige woorden aan hem te wijden, — niet voor eene lange lofredede, dit zou in strijd zijn met het nederig en eenvoudig karakter van den overledene — maar hoofdzakelijk om in korte trekken zijn levensschets te geven en hulde te brengen aan de nage-

dachtenis van hem, die gedurende zulk eene lange reeks van jaren met hart en ziel aan onze Vereeniging gehecht was.

Rouveroy werd geboren op den 5en Mei 1818 te Buren in Gelderland en trad in 1836 als vrijwilliger bij het 2e bataillon Jagers in dienst. Hij vertrok in 1841 als onderofficier naar Oost-Indië en werd aldaar in 1843 tot 2en Luitenant der Infanterie benoemd. In 1849 maakte hij als 1e Luitenant-Adjutant de derde Bali-expeditie mede, verwierf aldaar het Ridderkruis der Militaire Willemsorde en werd in 1853 tot Kapitein bevorderd.

In dien rang verkreeg hij een tweejarig verlof naar Nederland, gedurende de jaren 1855 en 1856, huwde in dien tijd met zijne nicht mej. Timmerman, keerde in Januari 1857 te Batavia terug en werd in April 1860 tot Majoor bevorderd. Deed hij zich reeds in den luitnantsrang op Bali als een dapper officier kennen, niet minder voldeed hij als Kapitein en Majoor in de verschillende door hem waargenomen kommando's. Hij was bekend om zijne strenge opvattingen van militaire plichts-
 vervulling en discipline, maar tevens om zijn kalmen aard, zijne welwillendheid en humaniteit; officieren, die destijds met en onder hem gediend hebben, wisten mij daarvan sterk sprekende voorbeelden te verhalen.

Zijn huwelijksgeluk is niet van langen duur geweest, want reeds in 1858 had hij den dood zijner echtgenoot te betreuren. Toen hij in 1864 als gepensionneerd Majoor in het vaderland terugkeerde, begon hij met eenigen tijd bij familiebetrekkingen te Buren door te brengen, doch reeds het volgende jaar vestigde hij zich te 's-Gravenhage, waar hij steeds bleef wonen en langzamerhand algemeen bemind en geacht werd, door zijn minzaamheid en dienstvaardigheid, die men aanvankelijk wegens zijn eenigszins stroef uiterlijk wellicht niet verwachtte en

bovenal door zijn goed humeur, zijn tolerant karakter en de groote goedhartigheid, waarmede hij zoovele be-
hoeftigen en stille armen op milde wijze ondersteunde.

Kort na zijne komst in de Residentie, had hij zich bij
ouze in 1865 opgerichte Vereeniging onmiddellijk met
geestdrift als lid aangesloten en in November 1872 werd
hij tot Bestuurslid verkozen, welke betrekking hij tot
aan zijn dood met groote opgewektheid bleef waarnemen.
Gedurende eene kwart eeuw was hij een zeer gewaardeerd
medelid in ons Bestuur : hij was wel is waar geen geleerde,
doch door veel lectuur voldoende op de hoogte van de voor-
naamste militaire quaestiën en hij paarde aan een helder
oordeel eene groote ondervinding van Indische toestanden,
waardoor zijn adviezen ons soms van grooten dienst waren.

De onverbidde lijke dood heeft hem helaas, na een
hevig maar gelukkigerwijze kort lijden, uit ons midden
weggenomen en ons rest dus niet anders dan zijn ver-
lies oprecht te betreuren en hem steeds met achting en
vriendschap te herdenken. — Het zij zoo!

In verband hiermede kan ik den leden nog mede-
deelen, dat het Bestuur onmiddellijk een brief van rouw-
beklag aan de familie van den overledene heeft gericht
en dat, om een zichtbaar en openlijk bewijs van belang-
stelling te geven, bij de plechtige teraardebestelling van
onzen vriend Rouveroy, zondag jl. op de begraafplaats
Oud-Eikenduinen, het Bestuur vertegenwoordigd was door
eene deputatie, bestaande uit den Onder-Voorzitter Kolo-
nel PLANTENGA, den Majoor VINKHUYZEN en den Secre-
taris den heer SCHULTZ VAN HAEGEN; terwijl de Voor-
zitter, namens de Vereeniging, een kraus op de lijk-kist
heeft gelegd en een korte toespraak hield.

Deze eenvoudige huldebetooning gaf mij eene weemoedige voldoening, Mijne Heeren; maar helaas, niets van dit alles kunnen wij hier ooit doen voor de heldhaftige slachtoffers van onze Indische oorlogen en wij moeten ons bepalen tot de cervolle vermelding hunner namen!

Ditmaal moet ik er de leden wederom op wijzen, dat sedert onze vergadering in April dezes jaars te Atjeh gesneuveld zijn de heeren:

G. M. P. SCHEUER, Kapitein der Inf. O.-I. Leger, op 16 Mei jl.;

J. VAN GREUNINGEN, 1e Luitenant der Inf. Ned. Leger, op 20 September jl.;

C. J. A. WAGENER, 1e Luitenant der Inf. O.-I. Leger, op 20 September jl.;

terwijl A. A. VAN MOURIK, 1e Luit. der Inf. Ned. Leger, op 9 September jl. aan zijne te Atjeh bekomen wonden is overleden.

Hunne namen zijn opgenomen in de eere lijst, die aan het hoofd van onze gewone ledenlijst prijkt en voor ons steeds een blijvend gedenkstuk is voor den moed en de plichtsbetrachting onzer officieren in Indië, die zooveel hulde en waardeering verdienen.

Die lijst bevat thans reeds 34 namen!

De Voorzitter deelt vervolgens mede, dat de Vereeniging van het lid W. M. Engelberts, 1e Luitenant der Artillerie, ten geschenke heeft ontvangen een exemplaar van zijne brochure over »De reorganisatie onzer zeemacht», waarvoor hem dank is betuigd.

Verder is ingekomen een voorstel van 42 leden tot wijziging van een der artikelen van het reglement, welk voorstel op de gewone wijze ter kennis van al de leden zal worden gebracht, om in de vergadering in de maand December a.s. te worden behandeld.

Aan de orde is thans: I. de ballotage van candidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren Maas en De Ridder met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat met algemeene stemmen tot leden worden aangenomen de heeren: H. Gramberg, 2e luit. der infanterie N.-I. leger, Mr. E. Baron Mackay en C. A. Ruempol, 2e luit. der infanterie N.-I. leger, allen te 's-Gravenhage; P. D. van Essen, 1e luit. der artillerie te Amersfoort; H. T. Aukes, 2e luitenant der infanterie, P. A. Sernée en C. I. Vinkhuijzen, beiden kapitein der infanterie, allen te Assen; L. van Vuuren, 2e luit. der infanterie N.-I. leger te Brummen; P. J. van Munnekrede, 2e luit. der infanterie te Delft; J. W. Ebbink en T. A. M. Willemse, beiden 2e luit. der infanterie N.-I. leger te Haarlem; A. M. Geesink, 2e luit. der artillerie, W. Kaas, 2e luit. der infanterie, G. Klinkhamer, W. J. Küller, Jhr. D. Mollerus, allen 2e luit. der artillerie, en W. Ros, 2e luit. der infanterie, allen te Den Helder; H. Bierman, 1e luit. der infanterie, W. von der Muelen, 2e luit. der d.d. Schutterij en G. Ström, 2e luit. der infanterie N.-I. leger, allen te Kampen; H. J. G. Hagdorn, 2e luit., A. J. E. Lucardie, 2e luit., en L. A. Ort, 1e luit., allen der infanterie, te Leeuwarden; Jhr. J. Bowier, 1e luit.-adj. der infanterie te Leiden; J. H. M. Verhaegh en G. H. Vurtheim, beiden 2e luit. der infanterie te Vlissingen. Voorts in Ned.-Indië: A. Terwiel, 2e luit.-kwartiermeester, van de militaire administratie; J. H. P. van Aken, kapitein, A. K. C. Bartelds, 2e luit., J. H. van Boldrik, 2e luit., W. I. Einthoven, 2e luit., G. J. van Eijbergen, 1e luit., C. J. Groothoff, 1e luit., A. W. Gijsberti Hodepijl, gep. kapitein, A. Hartevelt, 2e luit., P. Hintze, kapitein, J. R. Jacobs, majoor, A. J. P. Kessler, kapitein, H. G. van Kesteren, kapitein, P. Kok, 1e luit., J. P. Linck, kapitein, H. M. Luchsinger, 2e luit., G. M. C. Ort, 1e luit., W. J. de Roever Kröber, 1e luit., J. H. L. Schneiders, kapitein, H. C. Stoelman, 1e luit., F. W. H. H. van Straaten, 1e luit., G. A. Tideman, 2e luit., W. H. F. A. de Tourton Bruijns, kapitein, J. H. C. Vastenou, 1e luit., M. T. Velsing, 2e luit., en E. J. F. Vester, 1e luit., allen van de infanterie; H. L. F. Vanger, 1e luit. van de artillerie, en F. W. P. Clignett, 1e luit. van de genie.

II. Verslag omtrent den toestand der Vereeniging.

Op 1 October 1896 bedroeg

het aantal gewone leden hier te lande	1441
» » » » in Ned.-Indië	698

Totaal 2139

In den loop van het Vereenigingsjaar 1896/97 bijgekomen 101

Te zamen 2240

Door overlijden, bedanken of om andere redenen afgegaan 136

Zoodat het aantal leden op 1 October 1897 bebraagt 2104

En wel :

Aantal gewone leden hier te lande 1438

» » » in Ned.-Indië 666

III. Rekening en verantwoording van het Bestuur over zijn geldelijk beheer, ingevolge art. 26 van het reglement.

De Voorzitter verzoekt den Secretaris-Penningmeester daarentrent mededeeling te doen.

Hieraan wordt door den heer SCHULTZ VAN HAEGEN voldaan door mededeeling van de volgende cijfers :

Op 1 October 1896 was het saldo der Vereeniging als volgt :

In kas bij den Penningmeester f 1733.05

Benevens :

6 Certif. $2\frac{1}{2}\%$ N. W. S. à f 100, waarde f 544.503 » $2\frac{1}{2}\%$ » » » » - 1000, » - 2722.501 » 3% » » » » - 1000, » - 997.50

Saldo in kas bij den Hoofdcorrespondent

in Ned.-Indië - 141.12^sDe ontvangsten in 1896/97 bedroegen - 9172.37^sTotaal f 10905.42^s

De uitgaven over hetzelfde tijdvak bedroegen - 8922.74

Blijft in kas op 1 October 1897 f 1982.68^s

Benevens :

6 Certif. $2\frac{1}{2}\%$ N. W. S. à f 100.—, volgens den

stand der effecten op 1 Oct. jl. f 529.50

3 maanden rente - 3.70^s3 Certif. $2\frac{1}{2}\%$ N. W. S. à f 1000.—, volgens idem - 2647.50

3 maanden rente - 18.56

1 Certif. 3 % N. W. S. à f 1000.--, volgens idem	f 995.--
1 maand rente	- 2.50
Saldo in kas bij den Hoofdcorrespondent in Ned.-Indië	- 62.43 ⁵

Alsmede: Nog te innen contributiën van:

3 leden in Nederland	over 1895/96.
8 » » »	» 1896/97.
2 » » Ned.-Indië	» 1893/94.
8 » » »	» 1895/96.
664 » » »	» 1896/97.

De Voorzitter: Ingevolge de bepalingen van ons reglement heb ik eenige weken geleden eene commissie van leden buiten het Bestuur uitgenoodigd om deze rekening en verantwoording na te zien.

Deze commissie, bestaande uit de heeren Le Jolle, Luitenant-Kolonel van het Regiment Grenadiers en Jagers, Kattenbusch, Kapitein der Artillerie, en Ort, 1e Luitenant-Adjutant bij de Huzaren, heeft, bij hare missive van den 1sten dezer, aan het Bestuur kennis gegeven: »dat bedoelde rekening en verantwoording door haar in volmaakte orde is bevonden.»

Ik vind hierin aanleiding, Mijne Heeren, om aan de leden dier commissie onzen vriendelijken dank te betuigen voor hunnen arbeid en voorts om onzen Secretaris-Penningmeester, den heer Schultz van Haegen, décharge te geven van zijn geldelijk beheer en hem onze volkomen tevredenheid te betuigen voor de accurate en lofwaardige wijze, waarop hij zijne betrekking vervult. (*Algemeene toejuicing*).

IV. Verkiezing van drie leden van het Bestuur, ingevolge art. 16 van het Reglement.

De aftredende leden, de heeren M. H. J. Plantenga en G. N. H. Schultz van Haegen, worden herkozen met 39 en de heer G. B. Hooijer met 38 stemmen, zijnde 2 stemmen op andere leden uitgebracht.

De Voorzitter dankt de heeren van het stembureau voor de door hen volbrachte taak.

Na de gewone pauze deelt de Voorzitter mede, dat al de herkozen leden hunne benoeming hebben aanvaard en dat het Bestuur de heeren Plantenga en Schultz van Haegen herbenoemd

heeft respectievelijk tot Onder-Voorzitter en Secretaris-Penningmeester, welke mededeeling wordt toegejuicht.

V. Aan de orde is thans de voordracht van den heer P. C. J. NOORDUYX, Kapitein der Genie bij de Kon. Militaire Academie, over :

Duurzame versterkingen als weermiddel voor kleine staten.

De heer NOORDUYX :

Mijne Heeren !

De tijden zijn verre achter ons, dat de kleine, maar rijke staat der Vereenigde Nederlandsche Gewesten een stem had in het Europeesch concert. Van een kleine, maar machtige mogendheid zijn wij gedaald tot een, ik zou bijna zeggen »quantité négligeable" op het gebied van de Europeesche politiek. De oorzaken hiervan liggen niet in ons zelve; die toestand staat in verband met den niet te stuiten loop der wereldgeschiedenis, welke onzen staat heeft teruggebracht tot de plaats, die hij noodzakelijkerwijze moet innemen, in overeenstemming met de geringe kracht, die hij in staat is naar buiten te ontwikkelen. Wij kunnen ons dan ook zonder wrevel of schaamtegevoel daarbij nederleggen, te meer nu Nederland door zijn vredeswerken een eervolle plaats in de rij der natiën blijft innemen. Ja, wij zouden ons met die vermindering, zoo al niet volkomen ophelling van invloed naar buiten, kunnen geluk wenschen, ware het niet, dat de grootste zorg voor elke natie, die voor het behoud van hare onafhankelijkheid, te zwaarder drukt, naarmate haar militaire machtsontwikkeling meer bij die van haar naburen achter staat.

Oogenschijnlijk is het tegenwoordig een wanhopig ondernemen voor kleine staten, om den worstelstrijd aan te binden met machtige volken, die door een wellicht tienvoudige meerderheid in zielental, in staat zijn, met een verpletterende overmacht, de landpalen van den bedreigde binnen te dringen. Waarlijk, de einduitslag van zulk een worsteling kan, bij de tegenwoordige wijze van oorlogvoeren, niet anders dan noodlottig voor den zwakkere zijn, en het schijnt *deze* overweging te zijn, die vele,

overigens rechtgeaarde Nederlanders, doet wanhopen aan de mogelijkheid tot verdediging van het vaderland tegen een tegenstander als onze oostelijke nabuur, welke meening er hen dan ten onrechte toe brengt, om alle uitgaven ten behoeve van land- en zeemacht als weggeworpen geld te beschouwen.

Dengenen, voor wie de eer der natie en de liefde voor het vaderland niet reeds genoeg zijn om bij zulk een aanranding het zwaard te trekken, en die — het zij ten overvloede gezegd — verre buiten *onzen* kleinen kring staan, zou ik echter willen wijzen op enkele lichtpunten, die in den loop der tijden voor den zwakkere zijn opgegaan. Ik bedoel vooreerst de omstandigheid, dat de groote mogendheden, die te allen tijde elkanders machtsuitbreiding met leede oogen hebben gadegeslagen, en dit in de toekomst ook wel zullen blijven doen, thans, door de betere organisatie en snellere mobilisatie harer legers, veel meer dan vroeger bij machte zijn bij tijds hun »veto» te doen hooren, en hun zwaard in de weegschaal te werpen, vóór de onderwerping van den zwakke een feit is geworden. Maar vooral heb ik het oog op een factor, die in de tegenwoordige tijden van groot gewicht mag genoemd worden, in tegenstelling van vroeger, toen zijn invloed nauwelijks merkbaar was. Het is de *openbare meening*, die, gevoed en verbreid door de machtige pers, reeds menigmaal haar stem ten voordeele der verdrukten heeft doen hooren, en waarmede de machthebbers der Europeesche staten wel degelijk rekening hebben te houden. In vroegere tijden, toen het absolutisme heerschte, of de parlementen in de regeering slechts een schijn van macht hadden, en ook de pers zich nog niet tot »Koningin der aarde» had verheven, kon die stem zich slechts zwak doen hooren, of werd zij, meerendeels tot schade van den verongelijkte, bij de uiting van haar eerste klanken, gewelddadig onderdrukt. Gelukkig is de wereld nog niet zoo verdorven, of de »vox populi» stelt in den regel Recht boven Macht, en te krachtiger doet zij zich hooren, naarmate de verdrukte zelf zich dien steun door zijn daden meer waardig maakt.

Waar de publieke opinie partij kiest, stelt zij echter ook haar eischen. Ook haar enthousiasme moet worden opgewekt, en dit

in de eerste plaats door het aanschouwen van de offers, die de in het nauw gebrachte over heeft, om door eigen kracht te doen, wat oogenschijnlijk onmogelijk is.

Een treffend voorbeeld hiervan levert de geschiedenis der kleine Zuid-Afrikaansche republiek gedurende het laatste 20tal jaren, een geschiedenis, welke in hoofdzaak beheerscht wordt door de voortdurende politieke en militaire worstelingen tegen de pogingen van het machtige Albion, om dien kleinen staat bij zijn wereldrijk te annexeren.

Toen in 1877 de inlijving verrassender wijze, door een coup de main, en zonder bloedvergieten had plaats gehad, vond de tijding van die gebeurtenis slechts weinig weerklank in Europa. De Transvaal had de belangstelling en de sympathie aan deze zijde van den Oceaan nog niet weten op te wekken, en evenmin kon hij dat doen door de jarenlange onderhandelingen en smeekschriften aan Englands Koningin, die op de gewelddaad volgden, en die geenerlei succes hadden. Doch zie, daar verandert het tooneel: na alle vreedzame middelen tot verkrijging hunner onafhankelijkheid te hebben uitgeput, grijpen de Transvalers, sterk in hun recht, naar de wapenen; de weinige Engelsche troepen in Transvaal worden in hunne garnizoenen ingesloten; op de grenzen van Natal, het enige Engelsche gebied, dat toen nog aan hunne landpalen grensde, wordt de toegang aan de vijandelijke krijgsmacht betwist, en na de overwinning in den *Langnek*-pas; na den stout beraamden en gelukkig uitgevoerden tocht op vijandelijk gebied, waarvan de overwinning aan de *Inyogo*-rivier het gevolg was; na de glansrijke bestorming van den *Majuba*-kop, alle krijgsverrichtingen, die de dappersten en meest beleidvollen waardig zijn, is Europa's belangstelling stormenderhand veroverd. Krachtig nitte zij zich in allerhande vormen, ja zelfs een groot deel der Engelsche natie zelve kwam in woord en geschrift op tegen de onverschoonbare daad van geweld, die toen toch reeds een viertal jaren geleden ten uitvoer was gebracht, en gerust mag het voor een groot deel aan het partij kiezen der publieke opinie worden toegeschreven, dat het machtige Engeland de ondervonden nederlagen verkropte, en den Transvalers de zoo

virig begeerde onafhankelijkheid teruggaf. Die sympathie is hun gebleven, en heeft ook tijdens de latere gebeurtenissen daar te lande, een zegenrijken invloed op het lot der Zuid-Afrikaansche Republiek uitgeoefend.

Ook in de gevolgen van den jongsten Grieksch-Turkschen oorlog heeft de openbare meening een krachtig woord medegesproken, en dat Griekenland zijn overmoed slechts met een oorlogsschatting en een onbeduidend verlies van grondgebied heeft moeten boeten, dankt het uitsluitend aan de beschermende hand van Europa, dat, ondanks alle uitspattingen van het troetelkind, dit niet in den steek heeft gelaten.

Intusschen, hoe welkom in deze materie de verschijning van dergelijke lichtpunten moge wezen, onafhankelijk van berekeningen en verwachtingen dienaangaande, rust ook op de kleine staten de plicht, zich overeenkomstig hunne hulpbronnen ten oorlog voor te bereiden. Doen zij dit niet, zij verliezen het recht tot het voeren van een onafhankelijk volksbestaan, zij kunnen tot de »nations éteintes» gerekend worden, die ongetwijfeld vroeg of laat door een machtigen nabuur zullen worden ingelijfd.

Tot die voorbereiding behoort in de eerste plaats het bezit van een goed geoeffend, doelmatig georganiseerd leger, dat in betrekkelijke waarde niet voor de legers der aangrenzende rijken behoeft onder te doen; een legèr, dat ook naar buiten vertrouwen inboezemt, met het oog op de handhaving der neutraliteit. Ontbreekt dat vertrouwen, tien kansen tegen één, dat de onzijdigheid zal geschonden worden, wanneer het belang van één der oorlogvoerenden dit medebrengt, en dat anderzijds niet berust zal worden in onvoldoenden tegenweer, met betrekking tot de gepleegde schending.

Een nog grooter belang ligt echter in de verdediging bij rechtstreeksche aanranding der onafhankelijkheid, en daarvoor is een leger alleen niet voldoende.

Een groote mogendheid, die dergelijke plannen koestert, zal uit den aard der zaak beginnen met de meeste kans van slagen, en vooral van spoedig slagen, op hare zijde te brengen. Dringen in den tegenwoordigen tijd, bij het wapenen der volkslegers, alle oeconomische belangen tot een spoedig einde van elken

oorlog, staat bij elkeen de overtuiging vast, dat de eerste klap goud waard is, mits hij zonder verpoozing door een reeks van slagen gevolgd wordt, krachtiger dan elders dringt de noodzakelijkheid tot spoedig en snel handelen, wanneer het een zuiveren veroveringsoorlog betreft. Snelheid van handelen, het als het ware verpletteren door overmacht, moet den verdediger verlammen, hem beletten van zijn hulpbronnen ter verdediging gebruik te maken, de bevolking tot moedeloosheid brengen, om door een en ander het einddoel: de algeheele occupatie van het te veroveren gebied, in den kortst mogelijken tijd tot een voldongen feit te maken. Is het werkelijk bezit verkregen, vóór de Europeesche politiek c. q. tot overeenstemming is gekomen omtrent een tusschenkomst, en de wijze, waarop die zal plaats hebben, of vóór een najverige nabuur besloten is op eigen hand tusschen beide te treden, dan zijn de beste kansen voor den overwonnene, tot herkrijging van zijn onafhankelijkheid, reeds vervlogen. Het moet dan ook zelfverblindend genoemd worden, wanneer kleine staten als de onze, zich niet wapenen tegen de waarschijnlijkheid, dat zij in zoodanig geval, althans aanvankelijk, tegen een dubbele, wellicht drievoudige overmacht te kampen zullen hebben. Wat staat den verdediger hiertegen te doen? Ongetwijfeld is het voor hem aangewezen te trachten meester van den toestand te blijven, den aanvaller te dwingen hem daár aan te grijpen, waar dit het meest in het belang van de verdediging is, en alleen daár hem krachtig het hoofd te bieden, waar bijzondere omstandigheden hem een tijdelijk of plaatselijk overwicht verschaffen. Op den duur is zijn veldleger alleen onvoldoende om den vijand den doortocht te beletten, hij zal naar andere middelen moeten omzien, welke aan zijn minderheid in getalsterkte ten goede komen, en die middelen hebben van oudsher bestaan in het kunstmatig versterken van het terrein, in het voorbereiden van het gevechtveld in zoodanige mate, dat des aanvallers overmacht hem van geen of zoo min mogelijk nut is.

Die voorbereiding kan tot geringe verhoudingen worden teruggebracht, wanneer de geografische gesteldheid of de aard van den bodem sterke natuurlijke stellingen schept; ontbreken

die gunstige factoren, dan dient uitsluitend de kunst ter hulpe te worden genomen, en zijn, vooral in den tegenwoordigen tijd, belangrijke kosten met een *voldoende* voorbereiding gemoeid. Wat in elk geval »voldoende» is, hangt af van het doel, dat men zich met die versterking van het gevechtveld voor oogen stelt. Geldt het de verdediging in laatste instantie, het weren van den aanvallers buiten den laatste plek gronds, dien men hem nog heeft weten te onthouden, en met welks val de onafhankelijkheid van het geheel verloren gaat, dan moet de kunst ook alles geven waartoe zij in staat is, opdat aan 's vijands krachtigste hulpmiddelen het hoofd kan worden geboden. Wordt slechts bedoeld diens opmarsch naar die laatste verdedigingsstelling belangrijk te vertragen — en tijdwinst is voor kleine staten reeds veel gewonnen — dan is een stelling voldoende, die het eigen leger in staat stelt aan des noods drievoudige overmacht, gedurende eenigen tijd het hoofd te bieden, en den vijand dwingt reeds daar zijn toevlucht bij de krachtiger aanvalsmiddelen te zoeken, die zijn belegeringsmaterieel hem verschaffen kan. Elke week oponthoud, die reeds op zich zelf van waarde is, komt bovendien in hooge mate aan het weerstandsvermogen van het laatste bolwerk ten goede.

Doch ook dit doel is tegenwoordig in de meeste gevallen niet anders te bereiken dan door een *grondige* voorbereiding, d. w. z. met gebruikmaking van in tijd van vrede aangelegde versterkingen, zonder dat daarbij evenwel alle, meest zeer kostbare middelen, welke de duurzame versterkingskunst aan de hand geeft, behoeven te worden toegepast.

Het is niet te verwonderen, dat gezocht wordt naar het antwoord op de vraag, of, althans voor een dergelijk doel, niet met *tijdelijke* werken kan worden volstaan, werken dus, die in de korte spanne tijds worden aangelegd, welke tusschen het ontstaan van dreigend oorlogsgevaar en het uitbreken van den oorlog, beschikbaar is. De zeer veel geringere kosten, welke met den aanleg van die soort versterkingen gepaard gaan, zijn inderdaad een krachtig argument te haren voordeele, en bovendien leert de krijgsgeschiedenis, dat zij, althans schijnbaar, in meer dan één geval aan haar doel beantwoord hebben. De vraag

is echter, zal dat ook thans nog zoo kunnen blijven; is men gerechtigd ook nu nog dezelfde verwachtingen daarvan te koesteren als in het verleden? De zooveel krachtiger hulpmiddelen, voornamelijk aan artillerie, waarover de veldlegers der groote mogendheden tegenwoordig kunnen beschikken, moeten die vraag ontkennend doen beantwoorden. Wat toch is het geval?

Zooals bekend is, ontleenen alle kunstmatige versterkingen haar hoofdwaarde aan twee belangrijke factoren van tactischen aard, te weten: zij geven gelegenheid tot verhooging van de vuuruitwerking harer bewapening en bezetting, en tevens verschaffen zij dezen meer of minder dekking tegen het vijandelijk vuur, zoowel in den gevechts- als in den afwachtingstoestand. Het eerste voordeel wordt langs indirecten weg verkregen door het verleenen van een zoodanige passieve stormvrijheid aan de geheele stelling of aan de meest belangrijke onderdeelen daarvan, dat, bij een poging tot stormenderhandsche inname, de aanvaller gedurende langeren tijd wordt opgehouden en aan het werkzaamste vuur van den verdediger blootgesteld blijft; een voordeel dus, waarbij het te kort aan vuurwapenen wordt vergoed door het grooter aantal schoten, dat op den aanvaller kan worden afgegeven, vóór deze met zijn overmacht den tegenstander aan het lijf komt. Die passieve stormvrijheid kan bij tijdelijke en veld-versterkingen nooit anders dan in geringe mate aanwezig zijn, omdat — zooals talrijke malen gebleken is — de middelen, welke tot verkrijging daarvan ten dienste staan, onvoldoende zijn, om een cenigszins langdurig oponthoud te veroorzaken. Belangrijke stormvrijheid wordt alleen verkregen door een breede, ondoorwaadbare gracht, door een diepe, met steile wanden opgezette droge gracht, of eindelijk door een over aanzienlijke breedte geïnundeerd voorterrein, en deze hindernissen zijn niet anders te maken dan met de middelen en den tijd, welke bij een aanleg of voorbereiding in vreedetijd, ter beschikking staan.

Nu is het waar, dat ook deze in zich zelve geen absolute waarde als hindernis hebben, maar dat die waarde eerst verkregen wordt door en afhankelijk is van het meer of minder dichte vuur, dat tijdens het overtrekken op den aanvaller wordt

afgegeven, en dat dit krachtige vuur ook aan de stormvrijheid van hindernissen, als: draadversperringen, verhakkingen, enz. ten goede komt, maar toch altijd zal de beschikbare tijd om dat vuur af te geven bij laatstgenoemde versperringen in de minderheid blijven, en, wat meer zegt, juist de intensiteit van dat vuur kan bij *tijdelijke* werken nooit zoo sterk zijn als bij duurzame, omdat — en hier kom ik tot den tweeden van de bovengenoemde factoren — de mate van dekking, welke de tijdelijke werken opleveren, onvoldoende is.

In vroegere jaren, toen een veldleger alleen over vlakbaangeschut beschikte, en zelfs van een belegeringstrein het worpvuur veel minder uitwerking had dan van het tegenwoordige veldgeschut, kon met betrekkelijk geringe middelen een voldoende bomvrij onderkomen voor den afwachtingstoestand aan de bezetting worden verschaft, en leverde de wal bijna absolute dekking tegen het geschutvuur, dat van een veldleger was te verwachten. De bezetting was dus gedurende de aan een bestorming voorafgaande beschieting, betrekkelijk veilig, en kon zich in ieder geval zonder groot gevaar binnen de versterking ophouden, zolang zij zich alleen tegen de aanvalsmiddelen van een veldleger had te dekken. Dat vertrouwen in eigen veiligheid, gedurende den afwachtingstoestand, is een noodzakelijke voorwaarde voor de instandhouding van het moreel, voor het behoud van de vereischte veerkracht, die in een volgende periode ontwikkeld moet worden, op het oogenblik, dat de stormvrijheid verzekerd moet worden door een wel gericht en krachtig vuur, dat de hindernissen bestrijkt.

Die voor den verdediger gunstige omstandigheden van vroeger zijn echter thans niet meer aanwezig. Het verblijf binnen de beperkte ruimte van een verdedigingswerk is gedurende een beschieting, thans ook met de middelen van een veldleger, waartoe een mobiele belegeringstrein moet gerekend worden, niet meer mogelijk, tenzij de gelegenheid aanwezig is, om zich aan de uitwerking der te verwachten brisante granaten van middelbaar kaliber te onttrekken. Alleen *scherfvrij* onderkomen is daartoe onvoldoende, omdat een vijand niet zal nalaten de aanwezige dekkingen met schokbuisprojectielen te vernielen,

vóór of tegelijk met het gebruik van granaatkartetsen of brisante granaten met tijdbuizen. *Bomvrij* onderkomen is onmisbaar om aan de bezetting het noodige vertrouwen in het weerstandsvermogen van hun fort en in zich zelve te doen behouden, opdat het beslissende oogenblik — dat van de afwering van den stormaanval — in haar niet vinde een beangstigde, ontzenuwde troep, die zeker niet in staat zou zijn door haar geweevuur, de stormvrijheid van het werk te verzekeren.

Nu is het wel uitvoerbaar om met zoogenaamde tijdelijke middelen dekkingen samen te stellen, die voldoende weerstand tegen vol treffende, gewone en brisante granaten uit houwitsers en mortieren van 15 c.M. bieden, maar de daartoe vereischte constructies zijn al van tamelijk ingewikkelden aard, en neemt men nu in aanmerking, dat een eerste eisch voor de bewapening van dergelijke steunpunten in verdedigingsstellingen thans de aanwezigheid is van in *onvernietbare* opstelling geplaatste vuurmonden voor troepenbestrijding; dat dus ook die vuurmonden en hunne bediening door dergelijke horizontale dekkingen moeten beschermd worden, dan is het duidelijk, dat aan in eerste linie gelegen tijdelijke werken onmogelijk in tijds een voldoende weerstandsvermogen kan worden gegeven.

Bovendien mag niet vergeten worden, dat ook zwaardere kalibers dan die van 15 c.M. in het onmiddellijk gevolg van een veldleger verwacht kunnen worden; dat b. v. in het Duitse leger de 21 c.M. mortieren met hunne 5 kaliber lange granaten tot de nitrusting van de »Fusz-Artillerie mit Bespannung» behooren. Ik geef toe, dat het de vraag is of voor de bediening van die vuurmonden met hunne mouster-munitie op den duur niet eene betere voorbereiding noodig is dan met te velde verkrijgbare middelen bereikbaar is, maar mocht dit in de practijk het geval blijken te zijn, niets belet om dan een langere granaat van 15 c.M. in te voeren, die b. v. een tiental kilogrammen springstof bevat, of een lichtere 21 c.M. te construeeren met b. v. 2 $\frac{1}{2}$ kal. lange granaten, en waartegen het wel ondoenlijk zal zijn zich met tijdelijke middelen te dekken.

Op grond van een en ander meen ik te mogen zeggen, dat steunpunten van versterkte stellingen, die aan een veldleger

met zijn tegenwoordige aanvalsmiddelen weerstand moeten kunnen bieden, noodzakelijk in vreedestijd moeten worden aangelegd, met toepassing van bouwmaterialen, waarvan de verwerking meer tijd eischt dan in de onmiddellijk aan den oorlog voorafgaande periode gevonden kan worden. Beton en ijzerconstructies, waaronder hefkoepels voor licht geschut, zullen niet gemist kunnen worden, al is het dan, dat niet de 2.5 M. dikke dekkingen van dat materiaal, en nog veel minder de *zware* pantserconstructies, daarbij een plaats zullen behoeven te vinden.

Ik heb in de voorgaande beschouwing *tijdelijke* versterkingen tegenover *duurzame* gesteld, en was daartoe gerechtigd, nu het nog maar weinig jaren geleden is, dat in het buitenland krachtige stemmen opgingen, die de totale afschaffing van duurzame werken bepleitten en daarvoor een in vreedestijd voorbereiden aanleg van tijdelijken aard in de plaats wilden geven. Zoo ik mij niet vergis, doet de nawerking van die pleitreden zich ook nog bij velen ten onzent gevoelen, en is dientengevolge een gevoelige knak aan het vertrouwen in de waarde van onze verdedigingsstellingen toegebracht. Toch is het zoo onjuist om argumenten, omdat zij giuds waarde hebben, ook hier van toepassing te verklaren. Daar — van Duitse zijde — werd terecht de groote nadruk gelegd op de aanzienlijke troepenmacht, welke de bezetting van al die moderne gordelvestingen vereischt, en waardoor te veel krachten aan het strategisch offensief worden ontnomen, op gevaar af, dat het grootste belang, het slagen hierin, zou geschaad worden. Bovendien zouden, bij gedwongen defensief gevoerden oorlog, meer dan waarschijnlijk een groot deel dier vestingen met hare bezettingen niet in den loop der krijgsverrichtingen kunnen ingrijpen, en dus, onafhankelijk van het nuttelooze der kosten van aanleg, »schadelijke vestingen» worden. Argumenten, die zeker waarde hebben voor groote rijken, die de vaan van het offensief hoog kunnen houden, en waar — zoo de strijd op eigen grondgebied wordt gevoerd — het tooneel van den krijg in de eerste plaats van de handelingen des aanvallers afhankelijk is. Bij kleine staten is de toestand anders. Van een strategisch offensief is uit den aard der zaak

geen sprake; het operatiетоoneel is aan enge grenzen gebonden, en hierbinnen kunnen en moeten alleen die versterkingen worden aangelegd, welke in alle gevallen, bij elk operatieplan des aanvallers, van daadwerkelijk nut zullen zijn. Dan kan ook geen sprake zijn van bezettingstroepen, die krachten aan het veldleger onttrekken, want hier, gesteund en krachtig gemaakt door die versterkingen, moet het geheele leger strijden om de kansen op een goeden uitslag gelijk, zoo mogelijk grooter te maken.

Wanneer men bij de krijgsgeschiedenis te rade gaat, dan zijn — zooals ik zooeven opmerkte — ongetwijfeld voorbeelden aan te halen, die schijnbaar ten gunste van de toepassing van tijdelijke versterkingen pleiten, en al spoedig komen daarbij *Plevna*, de *Düpler* schansen, *Sebastopol*, de liniën van *Torres-Vedras* in de gedachte. Wanneer men evenwel de omstandigheden nagaat, waaronder die geïmproviseerde verstorkingen zijn ontstaan of verdedigd, dan valt er, wanneer zij, afgescheiden van de veranderde tijdsomstandigheden, als bewijs zouden moeten gelden voor de overbodigheid van duurzame werken, inderdaad heel wat op de waarde van dat bewijs af te dingen.

Ik stel mij voor hierop wat nader in te gaan en in het kort de gebeurtenissen, die aan de bovengenoemde beroemde namen verbonden zijn, in het geheugen terug te roepen, om mijn bevestiging in deze te staven.

Dat ik zoo ver terugga en begin met ook u te verzoeken zich in de gedachte bijna een eeuw te verplaatsen, naar de Wellingtonsche oorlogen in het Spaansche schiereiland, vindt zijn oorzaak in de omstandigheid, dat meer dan eenige andere de geïmproviseerde stelling van *Torres-Vedras* volkomen aan haar doel heeft beantwoord. Deze toch is niet alleen in de handen der verdedigers gebleven, maar haar aanblik alleen was voldoende om het zegevierende Fransche leger tot staan en daarna tot terugkeer te brengen.

Dit leger, dat na den slag van Busaco, waar Wellington in het open veld de nederlaag had geleden, zuidwaarts oprukte ter vervolging van den geslagen vijand, stuitte geheel onverwacht op de bovengenoemde dubbele linie van versterkingen, en na een nauwkeurige verkenning achtte Masséna het niet raadzaam

met zijn macht van 60,000 man een aanval te wagen, die alleen in front kon geschieden, en tot welks afweer een leger gereed stond, dat sterker was dan het zijne. Na een maand lang vóór de stelling te hebben gelegen, noodzaakte het toenemend gebrek in de verpleging zijner troepen Masséna tot den terugtocht, zonder dat om het bezit der werken gestreden was.

Van de beide liniën van verdediging lag de belangrijkste op een afstand van 20 K.M. van Lissabon. Zij had een lengte van 35 K.M. en leunde westelijk tegen de zee, in het oosten tegen den ter plaatse 4 tot 5 K.M. breeden benedenloop van de Tuag. De linie werd gevormd door 71 over het algemeen vrij kleine aardewerken voor 2 tot 300 man bezetting, die op een heuvelrij waren aangelegd, welke naar 's vijands zijde vrij steil afhelde. Op 7 tot 15 K.M. afstand vóór deze hoofdlinie was een vooruitgeschoven stelling ingenomen, die minder natuurlijke sterkte had en bij een lengte van ongeveer 40 K.M. door 42 dergelijke aardewerken was versterkt. De 1ste en 2de linie waren te zamen met 247 stukken bewapend en met 30,000 man bezet, terwijl het veldleger, ter sterkte van 25,000 Engelschen en 30,000 man minderwaardige Portugeesche troepen, achter de voorste linie stelling nam; een gezamenlijke bezettingssterkte dus voor de geheele stelling van 85,000 man of 2 à 2½ man per Meter.

De verdedigingswerken waren van eenvoudigen aard, meest alle gesloten, maar van tamelijk onbeduidend profiel. In den regel niet hooger dan 2 tot 3 M., waren de meeste borstweringen slechts ruim 2 M. dik, terwijl de grachten bij een diepte van 3 M. een bovenbreedte hadden van 4½ tot 5½ M. Tot verhooging van de stormvrijheid was de grachtsbodem van een palissadeering voorzien en waren hier en daar in het voorterrein wolfskuilen en verhakkingen aangebracht. De steile hellingen van de heuvelrij, waarop de werken der hoofdlinie lagen, vormden echter een belangrijke hinderpaal voor een bestorming. Inwendig bevatten zij geen ander gedekt onderkomen dan schuine blindeeringen, als munitiemagazijnen. Aan de intervallen was weinig anders gedaan dan het verhoogen van de stormvrijheid door den aanleg van verhakkingen of door steile afgravingen

van de heuvelhellingen, ter plaatse waar deze nit de natuur minder voldoende hindernissen vormden.

De groote nitgestrektheid der beide liniën maakte, ondanks de eenvoudige wijze van versterken, er toch een reuzenarbeid van, die niet minder dan 11 maanden tijds vereischte om een goed verdedigbaar geheel te verkrijgen, en die voortdurend de werkkraft van twee Portugeesche militieregimenten en een afwisselende sterkte aan burgerwerklieden, welke op het laatst tot 7000 personen aanwies, in beslag nam. Onder deze omstandigheden is het duidelijk, dat hier van *tijdelijke* werken moeielijk sprake kan zijn, omdat men daar niet alleen werken onder verstaat, voor welker samenstelling niet dan eenvoudige hulpmiddelen worden toegepast en hoofdzakelijk grond en hout als materiaal worden gebezigd, maar wijl daar tevens het begrip aan gehecht wordt van werken, die door den nooddwang van het oogenblik in het leven worden geroepen, en voor welker nitvoering daarom maar een zeer beperkte tijd beschikbaar is. Hier was die groote tijdrumte bij hooge uitzondering beschikbaar, omdat Wellington met ver vooruitzienden blik het gevaar inzag, dat Lissabon en met deze stad het geheele Engelsche leger ging bedreigen, toen de vrede van Schönbrunn tusschen Oostenrijk en Frankrijk gesloten stond te worden, terwijl de tot dusverre van Fransche zijde slepend gevoerde oorlog en de zekerheid, dat door de groote afstanden nog maanden moesten verloopden vóór daarin verandering kon komen, hem in staat stelden tot beveiliging van zijn leger en van Portugals hoofdstad, de beroemd geworden versterkte stelling te scheppen.

Ten tijde van het uitbreken van den coalitie-oorlog tegen Rusland was *Sebastopol* (zie Plaat I) nog allerminst een permanent versterkte stad. Alleen de toegang van de zeezijde en de recde werden bestreken door het vuur van een achttal meerendeels gekazematteerde kustbatterijen en forten, die aan de eischen van dien tijd goed voldeden. Aan de landzijde was nauwelijks een begin van nitvoering gegeven aan de bestaande bevestigingsontwerpen. Naar die ontwerpen zou de bijna 7 K.M. lange enceinte worden gevormd door acht groote bastions, met tusschenruimten van

600 tot 1000 M., op beheerschende punten aan te leggen en onderling door gecreneleerde muren te verbinden, welke laatste door flankvormige brekingen van het tracé gelegenheid gaven zoowel de bastionsfacen als zichzelf te flankeeren. De keel der bastions zou door een defensieve, bomvrije kazerne, met aansluitende gecreneleerde muren, worden gesloten.

Van deze werken waren bij den aanvang van het jaar 1854 alleen de defensieve kazernen van drie bastions (N°s 1, 5 en 6) en twee verbindingsmuren, ten westen van de stad, waar de enceinte aan de reede aansloot, voltooid. Zeer veel was dus nog te doen, en hoewel reeds vóór de oorlogsverklaring van Frankrijk en Engeland de hand aan den ploeg werd geslagen, was de aandacht daarbij hoofdzakelijk op het westelijk front van de stad gevestigd, omdat men niet geloofde aan de mogelijkheid van een landing van een groot leger, doch meer het oog hield op de waarschijnlijkheid van de ontscheping van kleinere troepenafdeelingen, om een «coup de main» tegen de stad te wagen, en waarbij dan het aan de kust grenzende westerfront het meest blootgesteld was. Hier was dan ook — zij het niet overal in voldoende mate — de bevestiging in overeenstemming met de ontwerpen ter permanente bevestiging gebracht, toen de landing van het vijandelijke leger plaats had. Later zou blijken, dat de hoofdaanval daarentegen tegen de ooster- en zuiderfronten gericht werd. Hier had men zich bepaald tot het oprichten van zeer eenvoudige, ongesloten aarden batterijen voor 4 tot 7 vuurmonden op de emplacements der ontworpen bastions, terwijl meer achterwaarts, de rand van de stad en van de verspreid gebouwde voorstad, versterkt was door den aanleg van barricaden en het in staat van verdediging brengen van muren en huizen, niet veel meer dan de versterking van een dorp, zooals die in den oorlog te velde voorkomt. Op een van de bastions-emplacements, den heuvel Malakoff, werd in plaats van een aarden batterij, een in platten grond half ronde toren van twee verdiepingen gebouwd, die uit natuurlijken steen met kleiverbinding was samengesteld, en waarvan de binnenétages voor geweervuur, het bovenplat voor geschutvuur waren ingericht. Op korten afstand vóór den toren was een glacisvormige grond-

ophooging van bijna 2 M. hoogte. De toren zelf had een hoogte van ruim 8 M. bij een middellijn van 14,5 M.; de buitenmuren waren 1,5 M. dik, het dekgewelf 0,75 M.

Zóó was in het kort de stand van Sebastopol's bevestiging, toen op den 14^{den} September 1854 de landing der vereenigde Fransche, Turksche en Engelsche legers te Eupatoria, ten noorden van Sebastopol, plaats vond, en, na den slag aan de Alma, een aanval op de vesting door het 60000 man sterke landingsleger vóór de deur stond.

Dertien dagen later verschenen 's vijands voorposten op de hoogten ten oosten en ten zuiden van de stad, en toen was de toestand van de verdedigingswerken nog van dien aard, dat in verband met de geringe bezetting van 16000 man, volgens Todleben, «ni l'exaltation des troupes, ni leur résolution de se battre jusqu'à la dernière extrémité, n'auraient pu sauver Sebastopol, si l'ennemi l'eût attaqué immédiatement après son passage de la Tschernaya.»

De aanvallers weifelden echter. Zij oordeelden de stelling sterker dan zij was, en besloten tot het voeren van een geregeld beleg, ten minste tot het aanleggen — onder dekking van parallellen — van de noodige belegeringsbatterijen, om den stormaanval eerst te wagen, nadat de vuurmonden van een gedeelte der stelling tot zwijgen zonden zijn gebracht.

Thaus begon Todleben's werkzaamheid. Hem, den voortvarenden en alleszins bekwamen luitenant-kolonel der Genie, was de leiding der werkzaamheden ter versterking van de verdedigingslinie opgedragen, en de uitkomst bewees op hoe schitterende wijze hij zich van die taak kweet. Die arbeid werd met zooveel energie voortgezet, waarbij de bovengenoemde batterijen allengs tot geheel gesloten werken, met bom- en scherfvrij onderkomen en gelegenheid tot binnenverdediging, werden omgezet; de intervallen tot stellingen voor infanterie en veldgeschut werden ingericht; het aantal batterijen voor frontaal en flankerend vestinggeschut steeds werd vermeerderd; vooruitgeschoven werken en nieuwe stellingen in tweede linie werden aangelegd, dat een verdediging, die aanvankelijk hopeloos scheen, gedurende elf maanden voortgezet is kunnen worden.

Toch bleef door den aard der omstandigheden, ondanks alle krachtsinspanning, een groot gebrek aan zijn stelling kleven, te weten haar geheel onvoldoende passieve stormvrijheid. Wel was het mogelijk binnen een eersten dekkenden grondwal, waardoor men ten minste aan het oog van den vijand onttrokken was, met den aanleg van dekkingen, als anderszins, voort te gaan, maar onuitvoerbaar was het om, onder diens oog en vuur, belangrijke hindernissen vóór het front te maken, hetzij dat deze de gedaante van een droge gracht of van versperringen zouden moeten aannemen. Dit euvel werd nog vergroot door den over het algemeen rotsachtigen aard van den bodem, waarop een grondslag van nog geen Meter dikte rustte. Dit bezwaar van den aanvang af inziende, was Todleben's streven dan ook, de stormvrijheid zooveel mogelijk door een overmachtig geschutvuur in front te verzekeren, waartoe hem de middelen ten dienste stonden in den vorm van een bijna onuitputtelijke hoeveelheid geschut en munitie, afkomstig van de Zwarte Zee-vloot en van het artillerie-depot in het marine-arsenaal ter plaatse. De Russen waren daardoor in staat het aantal geschutbatterijen steeds te vergrooten en gedemonteerde stukken onmiddellijk te vervangen.

Intusschen is het een feit, dat Sebastopol met zijn onvoldoende doode weermiddelen gedurende bijna een jaar tegen overmacht is verdedigd geworden, waardoor de oorlog in het belang der Russen werd gelocaliseerd en de hulpmiddelen der verbonden staten dermate werden aangetast, dat het sluiten van den vrede weldra hun ernstig verlangen werd.

Belangrijke omstandigheden waren echter in het voordeel der Russen. In de eerste plaats moet daartoe de positie gerekend worden, waarin het aanvallend leger geplaatst was. Ver van zijn operatiebasis verwijderd, was het van den aanvang af onvoldoende voorbereid voor een belegering als deze, terwijl nadering van belegingsmaterieel, dat voortdurend in grootere hoeveelheid noodig bleek, door den grooten afstand herhaaldelijk werd vertraagd. Ook de samenwerking tusschen de verbondenen was niet altijd boven twijfel verheven, en het oppercommando leed onder de adviezen en aanvalsplannen, die Napoleon III

van uit Parijs ten beste gaf. Verder was de ongunstige weersgesteldheid, welke kort na de insluiting inviel, en die door een zeer strengen winter gevolgd werd, een ernstig beletsel voor de verpleging der troepen en voor den voortgang der aanvalswerken, terwijl die tijd van betrekkelijke rust van onschatbare waarde was voor de Russen, die hem met onverflauwden ijver voor den arbeid met schop en houweel benuttigden.

Ten slotte was een zeer belangrijke factor in het voordeel der Russen, de onmiddellijke nabijheid van hun veldleger, dat, eenige dagen na de insluiting, weder ten noorden van de reede verscheen, waar de verbondenen, wegens gebrek aan voldoende troepenmacht, hunne insluitingslinie niet tot aan de kust hadden kunnen uitbreiden. Gedurende het geheele beleg bleef daardoor aanvulling van de bezetting tot bijna 30000 man in den aanvang, en tot 49000 man bij het einde, mogelijk, terwijl ook arbeidskrachten en hulpmiddelen langs dien weg steeds verkrijgbaar waren. Ook de moreele steun, dien de nabijheid van dat leger verschafte, was een niet te verwerpen bate. Die nabijheid noodzaakte bovendien de aanvallers tot omzichtigheid en heeft daardoor ongetwijfeld bijgedragen tot het verlammen van de aanvalskracht en het langdurig behoud van de stelling.

Dit bleek b. v. al in de eerste dagen van November, toen op het toenmalig front van aanval, dat de twee zoogenaamde bastions N° 3 en 4 met interval omvatte en een lengte van ongeveer 1600 M. had, met een derde parallel een dier bastions tot op 135 M. afstand genaderd was. Hierdoor en door de gevolgen van een langdurige, krachtige beschieting was de toestand van dat gedeelte der stelling zeer kritiek geworden. De passieve stormvrijheid was hier zeer gering (zoo had de gracht van het meest bedreigde bastion N° 4 maar een diepte van ruim 2 M. bij den saillant en van ruim 1 M. bij de schouderhocken, en was de wal slechts ruim 3 M. hoog) en hier tegenover konden de stormtroepen zich op dien afstand van slechts 135 M. gedekt verzamelen.

Volgens Todleben was dan ook de verdediging reeds toen haar einde genaderd, ware het niet, dat de Russen het gevaar voor het oogenblik bezwoeren door een krachtigen offensiefstoot

van de bezetting, gepaard met een flankaanval van het grootste gedeelte van het veldleger, ter sterkte van 54000 man, tegen den rechtervleugel van het insluitingsleger. De slag van Inkermann was daarvan het gevolg. Hoewel de Russen ten slotte niet zegevierden, werd toch in zoo verre hun doel bereikt, dat hunne groote machtsontwikkeling de belegeraars afbracht van het voornemen, om thans reeds tot een bestorming over te gaan, en deze deed besluiten grootere versterkingen af te wachten vóór de beslissende aanval ondernomen werd.

Zoo blijkt dus uit het voorgaande, dat er verschillende, zeer bijzondere omstandigheden aanwezig waren, die sterk in het voordeel van de belegerde partij werkten. Ongetwijfeld hebben die voor een groot deel de bezwaren veronzijdigd, welke uit het gemis van een permanente bevestiging voortsporen, en onjuist zou het zijn om, bij het maken van gevolgtrekkingen, ze niet tot de volle waarde in rekening te brengen.

Ook de Deensche oorlog van 1864 werd hoofdzakelijk beheerscht door den strijd om bevestigde stellingen. Men was zich van Deensche zijde bewust van de noodzakelijkheid om beslissende ontmoetingen in het open veld te vermijden, omdat de tegenstander zoowel in getalsterkte als in innerlijke waarde overmchtig was. Het eenig mogelijk bereikbare oorlogsdoel was, het zoolang mogelijk verschuiven van de eindbeslissing, in de hoop op een daadwerkelijke tusschenkomst van Engeland of eenige andere groote mogendheid.

De stelling der *Dannevirke*, de eerste waarin het invasieleger den vijand tegenover zich vond, kan buiten beschouwing blijven, daar zij allermint aan haar bestemming voldeed, en nauwelijks in staat was gedurende een dag des vijands opmarsch te vertragen.

Anders was het met de stelling van *Diippel*, (zie Plaat II) eigenlijk een bruggenhoofd ter bescherming van den overgang naar en van het eiland Alsen, tevens aangelegd ten dienste van offensieve bewegingen in den flank en den rug van den vijand, wanneer deze verder noordwaarts, Jutland zou zijn binnegerukt. Ruim

twee maanden lang werd hier, zonder den steun eener permanente bevestiging; de toegang tot het laatste grondgebied van het vasteland van Sleeswijk aan de aanvallers ontzegd.

De versterkte stelling, die den oostelijken uitlooper van het schiereiland Sundewitt afsloot, had een lengte van 3200 M., en werd gevormd door 7 gesloten en 3 open schansen in eerste linie, welke met onderlinge afstanden van 250 tot 500 M. waren aangelegd op den rand van de Düppeler hoogten, een heuvelrij, waarvan de hellingen naar 's vijands zijde vrij steil en achterwaarts geleidelijk tot aan den Alssund aflieden. Van uit het grootste gedeelte der stelling was een ruim uitzicht over het vlakke voorterrein mogelijk, dat slechts zeer weinig gelegenheid voor gedekte opstellingen bood; alleen in het zuidelijk gedeelte was de toestand voor den verdediger minder gunstig, daar de heuvelrij hier zich langs de kust van den Weeningbund voortzette, en, ter breedte van 700 tot 1000 M., een voorterrein vormde, dat maar weinig lager dan het emplacement van de verdedigingswerken was gelegen, en dat meerdere gedeelten bevatte, die van daar niet in te zien waren. Dit zuidelijk gedeelte werd dan ook later als aanvalsfront gekozen, toen tot een geregeld beleg werd overgegaan.

De gesloten schansen hadden 3 tot 4 M. hoogte, en 4 tot 6 M. dikke wallen; droge onbektelede grachten van 4 M. bodembreedte en 3 tot 4 M. diepte. De vuurlijnlengte bedroeg van 160 tot 320 M. De stormvrijheid was verhoogd door palissaderijen op den bodem der gracht, en verder door draadversperingen, eggen en wolfskuilen op de glacis. In de binnenruimte bevond zich een verdedigbaar, houten blokhuis met grondgedekt, dat tevens tot logies voor de bezetting diende, maar waarvan zelfs de blindeeringsbalken te nauwnood onder het pijl der vuurlijn waren gelegen. De ligging dezer blokhuizen was dan ook van buiten zeer goed waar te nemen, en al heel spoedig waren zij door het geschutvuur zoodanig aangetast, dat zij als bomvrij onderkomen geen waarde meer hadden; een nadeel, dat later van overwegend belang zou blijken te zijn.

Voor het onderbrengen der munitie was goed gezorgd door den aanleg van bomvrije bergplaatsen onder de wallen. De

schausen waren bewapend met 6 tot 16 gladde, meest zware vuurmonden.

De drie kleinere, ongesloten schausen, waren niet meer dan zeer weinig stormvrije batterijen voor 4 stukken, zonder eenig gedekt onderkomen, en die dus in het geheel niet in aanmerking konden komen als steunpunten voor de verdediging.

De stelling was uitsluitend aan een frontaanval blootgesteld. De rechtereuleugel leunde aan tegen de 350 M. breede Alssund, en werd van de voorzijde van dit water krachtig geflankeerd door eenige batterijen op Alsen; de linkervleugel grensde aan de 1600 M. breede Wenningbund, vanwaar op ondersteuning door de vloot gerekend werd.

Ruimte voor onderbrenging en verpleging van de bezettings-troepen was in ruime mate voorhanden door de onmiddellijke nabijheid van het goed bevolkte eiland Alsen, dat door twee bruggen met het schiereiland verbonden was. Door een afzonderlijk, klein bruggenhoofd werd de terugtocht naar dit eiland beschermd.

Voor de verdediging van de stelling en van Alsen was een troepenmacht van ongeveer 25000 man op dit eiland en in Sundewitt geconcentreerd.

De Pruisen bevonden zich aldus ongeveer half Februari vóór een stelling, die hun groot ontzag inboezemde, wat in dien tijd, toen verdedigingswerken als de genoemde, heel wat meer intimideerden dan tegenwoordig, niet te verwonderen was.

Dit bleek al aanstonds uit de weifelende houding van het legercommando in zake de beslissing omtrent de verder te volgen gedragslijn. Van den aanvang af werd het als ondoenlijk beschouwd, een stormaanval uit te voeren, vóór het verdedigende geschutvuur was uitgedoofd, waartoe de hulp van belegeringsgeschut en een geregelde sappenaanval onmisbaar werden geacht. Door een en ander zou de vermeestering der stelling ongetwijfeld met een belangrijk tijdverlies gepaard gaan, en in deze overweging werd aanleiding gevonden om zich, wat de Döppler-stelling aangaat, voorloopig tot een observeering en bezig houden van de Deusche strijdkrachten aldaar te bepalen, terwijl het hoofdtooneel van den krijg naar Jutland zou

worden overgebracht, zoodra daaromtrent overeenstemming in de inzichten der Pruisische en Oostenrijksche regeeringen zou verkregen zijn. Later kwam hierin verandering, en werd tot een krachtigen aanval, ook op deze stelling besloten, waartoe het noodige belegeringsmaterieel ter beschikking werd gesteld.

Op den 21sten Maart waren de verschillende hulpmiddelen voor een geregeld beleg op het oorlogstooneel aanwezig.

Intusschen hadden de Pruisen deze tijdruimte vrij wel onnut laten voorbijgaan, door zich te bepalen tot het houden van schermutselingen met de Deensche voorposten, die aanvankelijk op 7 à 8 Kilometer vóór de stelling waren vooruitgeschoven, eerst op 23 Februari tot op 2 à 2,5 Kilom. daarvóór werden teruggedreven, en pas op 17 Maart binnen de stelling werden teruggewezen, met dien verstande, dat hunne linie van uiterste posten nog tot op 800 M. vóór de stelling opgesteld kon worden. Gedurende geruimen tijd hadden daardoor de Denen nagenoeg ongestoord aan de versterking hunner stelling kunnen arbeiden: de stormvrijheid der werken werd zooveel mogelijk verhoogd door uitbreiding van den kring van hindernissen; een verbindingsloopgraaf met emplacementen voor veldgeschut werd ter afsluiting van de tusschenruimten aangelegd; op 300 M. vóór de stelling werd een rij tirailleurputten gegraven, en achter de linkerhelft der stelling werd een teruggetrokken tweede linie van verdediging gemaakt, welke niet — zooals met de voorste linie het geval was — van de voorzijde van de Wenningbund geënfleerd kon worden. De bewapening werd zooveel mogelijk versterkt, en het voorterrein tot op 700 M. nagenoeg geheel gerazeerd.

Deze werkzaamheden hadden de aanvallers voor een groot deel met hun veldgeschut kunnen beletten, indien zij van af het begin krachtiger waren opgetreden en hunne insluitingslinie gevestigd hadden ter plaatse waar deze thans pas ongeveer half Maart betrokken werd.

Doch zelfs na aankomst van het belegeringsgeschut was de aandacht van den vóór Düppel bevelvoerenden generaal prins Friedrich Carl, niet in de eerste plaats op die belegering gevestigd, maar werden met voorliefde de noodige toebereidselen

gemaakt voor een omtrekking der stelling, door middel van een verrassenden overtocht van de Alsener Föhrde, waardoor het eiland Alsen en daarmee een groot deel van het Deensche leger direct in de handen der Pruisen zou vallen, een succes, dat niet een onmiddellijk gevolg van de vermeestering der Döppler stelling behoefde te zijn. Een deel van het belegeringsgeschut werd dan ook naar Ballegaard, het 10 kilom. noordelijker gelegen overgangspunt vervoerd en hier in batterij gebracht, om den overtocht der troepen te beschermen, en zoo noodig, den strijd met de Deensche vloot te aanvaarden.

Op 2 en 3 April zou die overtocht van nagenoeg het geheele Pruisische legerkorps plaats hebben, dat intusschen met 3 brigades versterkt was geworden. Verder dan tot een begin van uitvoering kwam het evenwel niet, hoofdzakelijk ten gevolge van hevig stormweér op die dagen. Hierna werd voor goed van het plan afgezien, omdat een verrassend optreden, dat als hoofdvoorwaarde voor een goeden uitslag werd beschouwd, thans niet meer mogelijk scheen.

Eerst nu werd alle aandacht onverdeeld op den frontalen aanval op de stelling gevestigd, en kan men zeggen, dat het ernstig streven bestond er zich langs dezen weg van meester te maken.

Nadat den 7den April het vuur uit de gezamenlijke belegeringsbatterijen (62 stukken, waaronder 44 getrokken) geopend was, werd met de meeste voortvarendheid ook met den sappen-aanval voortgegaan, zoodat een bestorming van uit de 2de parallel, op 450 M. vóór de stelling, reeds voor den 14den vastgesteld kon worden. Op hooger last werd de storm echter nog tot den 18den uitgesteld, nadat nog een 3de parallel op 250 tot 300 M. van de stelling gereed was gekomen.

Het krachtige geschutvuur had intusschen belangrijken invloed op de verdedigbaarheid der werken uitgeoefend, en met name waren een groot aantal vuurmonden gedemonteerd en waren de blokhuizen in de binnenruimte geheel onbruikbaar geschoten. Een gevolg hiervan was, dat de infanteriebezetting der schansen alleen des nachts binnen de werken vertoefde, en over dag gedekte opstellingen in het terrein daarachter innam. De zeer hevige beschieting te zamen met het gebrek aan veilig

onderkomen, maakte die maatregel noodzakelijk, al was zij voor de veiligheid der werken hoogst bedenkelijk, nu een stormaanval elk oogenblik voor de deur stond. Op den 18den April zou dit blijken.

Als gewoonlijk werden, enkele uren na het aanbreeken van den dag, toen de beschieting even hevig als op voorgaande dagen werd voortgezet, de bezettingen uit de werken teruggetrokken en de reserve afdeelingen meer achterwaarts verplaatst, toen te 10 ure het vijandelijke vuur plotseling zweeg, en op hetzelfde oogenblik de stormcolonnes uit de 3de parallel, tegen de zuidelijke helft der stelling deboucheerden. De verrassing der Denen was zóó volkomen, dat binnen 10 minuten, alle 6 de aangevallen schansen in handen der Pruisen waren, terwijl slechts bij één der werken, de bezettingstroepen er in geslaagd waren de gevechtsstelling te bereiken, vóór de aanvallers op de borstwering waren verschenen. In den eersten aanloop werden vervolgens de werken der 2de linie tegelijk met de terugtrekkende Denen bereikt en genomen, en na een korten, hardnekkigen strijd tusschen de Pruisische reserve brigades met de Deensche reserve afdeelingen, die veel te laat het gevechtveld bereikten, was binnen twee uren het geheele schiereiland Sundewitt, met inbegrip van het afzonderlijke kleine bruggenhoofd van Sonderburg, in handen der Pruisen.

Met den val van de aangevallen werken in de 1ste linie was het pleit reeds beslecht en kou van een terugwerpen van den vijand geen sprake meer zijn, zoodat de Deensche bevelhebber dan ook aanstonds het oog uitsluitend gevestigd hield op een zooveel mogelijk geregelden terugtocht naar het eiland Alsen, waartoe o. a. de bezettingen van de nog niet veroverde schansen c. a. het bevel kregen deze te verlaten.

De voor de Denen zoo noodlottige uitslag van het gevecht op dien dag was zeker voor een groot deel toe te schrijven aan de onvoldoende inrichting van de gesloten werken, de steunpunten der verdediging. De veel te geringe stormvrijheid, gevoegd bij de afwezigheid van dekking binnen de werken, was oorzaak, dat zij bijna alle, met hoogst geringe verliezen voor de aanvallers, binnen weinige minuten veroverd waren, terwijl

een weerstand. al was het dan maar van een uur tijd, aan de oprukkende reserves gelegenheid zou hebben gegeven, de werken der 2de linie te bezetten en tusschen deze door op het gevechsveld te verschijnen, om den vijand aldus tusschen twee vuren te brengen, of van uit het noordelijk gedeelte der stelling een offensieve flankbeweging nit te voeren.

Wel hadden dus de tijdelijke werken der Döppler-stelling — zooals gezegd is — den vijand gedurende twee maanden opgehouden en dezen genoopt tot een tijdroovenden aanvoer van belegeringsmaterieel over te gaan, maar dit resultaat was niet in de eerste plaats aan de waarde der stelling te danken, maar veel meer aan de weinige voortvarendheid der aanvallers en aan hun hinken op twee gedachten, terwijl zij een overeenkomstigen uitslag even goed reeds weken vroeger, zij het dan ook met grootere verliezen, hadden kunnen bereiken, zonder dat de medewerking van belegeringsgeschut daartoe bepaald noodzakelijk was.

De gebeurtenissen van *Plewna* vormen wel onder de hier behandelde, het meest gebruikte argument ten ongunste van duurzame versterkingen. Gedeeltelijk zal dit een gevolg zijn van de omstandigheid, dat zij het verscht in het geheugen liggen, maar aan de andere zijde is het een onbetwistbaar feit, dat de Turken in de geïmproviseerde stellingen van *Plewna* een tegenstand hebben geboden, zóó langdurig, als nauwelijks van de hulp van duurzame versterkingen verwacht had kunnen worden. Ook hier zou men evenwel tot onjuiste conclusiën geraken, wanneer de verkregen resultaten in de eerste plaats aan de waarde dier werken werden toegeschreven, en indien het zwaartepunt van dien langdurigen tegenstand niet elders werd gezocht. Vooral in de eerste jaren na dezen oorlog werden de meest buitensporige theorieën omtrent de doelloosheid van vestingen en de mogelijkheid om ze door geïmproviseerd werk van allerlei aard te vervangen, op dien strijd om *Plewna* gebaseerd. Zooals Reinhold Wagner het uitdrukt 1): »Seit das Ungeschick der

1) R. Wagner. „Ueber provisorische Befestigung und Festungs-Improvisationen.“ Berlin 1897.

»Russen Plewna berühmt gemacht, sind in allerlei Köpfe »Plewnas in Menge als Ersatz permanenter Befestigungen entstanden.»

»Das Ungeschick der Russen», hierin schijnt voornamelijk de boven alle verwachting langdurige tegenstand van Osman-Pacha gezocht te moeten worden, veel meer dan in de aanwezigheid van de schansen en andere veldversterkingen, die trouwens bij den eersten aanval op de stelling nog in het geheel niet aanwezig waren.

Die eerste aanval had plaats op den 20sten Juli, toen Osman den dag te voren, met een macht van ongeveer 12000 man en 54 stukken, in Plewna was aangekomen, na in 6 dagen tijds een afstand van 180 Kilom. te hebben afgelegd. Na in den daaropvolgenden nacht de ingenomen stellingen eenigszins te hebben versterkt door den aanleg van tirailleurputten, loopgraven en geschutdekkingen, werd den dag daarop de eerste Russische aanval, die met 9000 man en 46 stukken werd ondernomen, krachtadig afgeslagen, met een verlies voor de aanvallers van 40 pCt. hunner sterkte. Verwondering behoeft deze uitslag allerminst te wekken als men nagaat, dat Osman, door opneming van de reeds vroeger te Plewna staande afdeelingen, een macht van 16000 man en 56 stukken onder zijn bevel vereenigde, waardoor een belangrijke overmacht aan zijne zijde was. Bovendien was de betrekkelijk kleine Russische strijdmacht, ten gevolge van verkeerd opgevatte of te laat aangekomen bevelen, bij den aanval nog in twee deelen gesplitst, die ongeveer 18 Kilometer van elkander verwijderd waren en dientengevolge zonder onderlingen samenhang ageerden. De gebeurtenissen gedurende het gevecht bij de ééne colonne bleven vreemd aan de andere.

Dat de Turken niet tot vervolging van den geslagen vijand overgingen, was te wijten aan de volkomen uitputting der troepen, waarvan de laatste reserve-afdeelingen in het vuur waren geweest.

Op bloedige wijze was nu het feit geconstateerd, dat een sterke Turksche legermacht langs verrassenden weg Plewna bezet had, waardoor de Russische operatielijnen, die van den Donau zuidwaarts naar de Balkanpassen liepen, op ernstige

wijze in de flank werden bedreigd. Omtrent de sterkte van die vijandelijke macht was men nog in het onzekere, maar in ieder geval werd zij zeer overschat. Sommige berichten spraken van 40000, andere van 60000 man.

In overhaasting werden alle beschikbare afdeelingen tot een west-leger geconcentreerd, dat binnen weinige dagen een sterkte had van 30000 man en 184 stukken, onder bevel van generaal Krüdener. Deze, en ook zijn onderbevelhebbers meenden, dat een aanval weinig kans van slagen zou hebben, misleid als zij waren door overdreven berichten omtrent de sterkte van den vijand en van zijn stelling. Verkenningen op groote schaal, die daaromtrent wellicht zekerheid zouden geven, en die in ieder geval noodzakelijk waren, om nadere gegevens omtrent den aard der stelling en den omvang der aangebrachte versterkingen te verschaffen, werden evenwel niet gedaan, en toen den 29sten Juli, op aandrang van het groote hoofdkwartier van het leger, bevel werd gegeven den daarop volgenden dag de Turksche strijdmacht aan te tasten, verkeerde men nog altijd geheel in het onzekere omtrent 's vijands positiën en sterkte.

Het Turksche leger was intusschen tot een sterkte van 23000 man aangegroeid, en bovendien waren in de verloopende 10 dagen de ingenomen stellingen door verschillende veldwerken versterkt geworden. Zoo waren (zie Plaat III) op de hoogvlakte ten N.-W. van de stad twee veldschansen (1 en 2) en een batterij (3) opgericht. Dit gedeelte viel echter buiten het operatiegebied van de Russen. Op de topvlakte van den langgerekten heuvel, die het N.-O. front van de stelling vormde, werden drie batterijen voor veldgeschut, en op het oostelijke uiteinde daarvan twee veldschansen aangelegd (4 en 5), de beide veelgenoemde Griviza-redouten. Deze, op ongeveer 400 M. van elkander gelegen werken, die oostwaarts front maakten, waren onderling door een loopgraaf verbonden; een andere loopgraaf liep van de zuidelijke redoute in zuidwestelijke richting langs de zuidelijke helling van den heuvel. Ten noorden van die redouten waren, aan de overzijde van de zich hier bevindende dalengte, eenige tirailleurloopgraven en -putten, voor de voorposten uitgegraven. De beide Griviza-redouten waren vierhoekig met 45 M. zijde. De borstwering,

die 4 M. dik was, verloonde een dekkingshoogte van 2,8 M., welke gedeeltelijk door nitgraving in de binnenruimte vorkregen was. Van de gracht, die 3 M. diepte had, was het contr'escarp-talud nagenoeg loodrecht. In de binnenruimte bevond zich als in de meeste Plewna-redouten, eene kruis-travers. De stukken vuurden door schietgaten en waren door traversen en bonnetten gedekt.

Op het oostelijk front bevonden zich twee redouten (6 en 7), welke oostwaarts en zuidwaarts front maakten, benevens achterwaarts, in tweede linie, een paar batterijen voor veldgeschut (8 en 9), die het aangrenzende dal van de Griviza-beek bestreken.

Op het zuidelijk front, dat in den slag van den 30sten Juli evenmin werd aangevallen als het noordelijk front, bevonden zich toen ter tijd alleen een batterijstelling en eenige tirailleurloopgraven.

Alle genoemde werken waren voor- en zijwaarts door talrijke tirailleurloopgraven omgeven, welke voor een deel — waar het terrein dit veroorloofde — in meerdere rijen achter elkander lagen, tot het geven van étagevuur.

Een nauwkeurige verkenning van de stelling zou den Russen dus meerdere gedeelten geopenbaard hebben, die niet of zeer weinig versterkt waren, en waar een poging tot doorbreking meer kans van slagen zou geboden hebben dan elders.

Die verkenning bleef echter, zooals boven gezegd is, achterwege.

Op den 30sten Juli had de aanval plaats door twee geheel van elkander gescheiden afdeelingen, waarvan de noordelijke zich tot de twee Griviza-redouten wendde, de zuidelijke tegen de beide schansen op het oostfront. Tusschen de beide colonnes bestond zelfs geen behoorlijke verbinding door cavalerie, zoodat dan ook van onderlinge samenwerking, noch van eenig tactisch verband, sprake was. Na een zeer langdurige maar vrij werkelooze inleiding door geschutvuur, dat over 't algemeen op te grooten afstand werd afgegeven, ging de infanterie ten aanval over, doch — zooals zonder overdrijving gezegd kan worden — zonder dat daarbij ook maar eenigermate van een voldoende gevechtsleiding bleek.

Bij het rechterdetachement werden de bataljons successievelijk of paarsgewijze tegen de noordelijke Griviza-redoute aangevoerd, nadat een drietal voorliggende loopgraven achtereenvolgens genomen waren, doch door het hevige vuur uit de schans en de aanliggende loopgraven, werden zij stuk voor stuk buiten gevecht gesteld en teruggedreven, zoodat 3 uren na het begin van den stormaanval, alle achttien bataljons van de rechterafdeeling verbruikt waren, en zich in groote verwarring hadden teruggetrokken.

De linkerafdeeling, die tegen het oosterfront der stelling ten aanval opging, en waar meer krachten tegelijk, doch met een te veel uitgerekt front, tot den stormaanval werden aangewend, had aanvankelijk meer succes. De aanval had in de richting Zuid—Noord plaats, omvatte de beide redouten van dit front en de aangrenzende rijen loopgraven, ter breedte van ongeveer 2000 M., en werd door vijf bataljons in eerste linie nitgevoerd.

Op den linkervleugel werden eenige achter elkander gelegen rijen loopgraven op de nadering van den vijand door de Turken verlaten, doch na het overschrijden daarvan, kwam de voortgaande beweging ten gevolge van het Turksche geschutvuur tot staan; de aanvallers weken terug en zetten zich in de veroverde loopgraven vast. In het centrum werden mede in eersten aanloop de loopgraven en de daarachter gelegen westelijke redoute (7) van dit front genomen. Door de achtergelegen batterijstellingen thans hevig onder vuur genomen, moest de redoute echter door een daarna volgenden tegenstoot van de Turksche infanterie weder verlaten worden, waarbij de Russen ook hier op de veroverde loopgraven terugweken, en zich daarin vast zetten. De rechtervleugel was er evenzeer in geslaagd, ondanks groote verliezen, zich van de oostelijke redoute (6) en de daarvoor gelegen loopgraven meester te maken, en zich van het blijvend bezit dier redoute te verzekeren.

Evenwel was de offensiefkracht van de in het vuur geweest zijnde brigade, na de betoonde krachtsinspanning gebroken. Wel werd de in reserve gehouden brigade van de linkerafdeeling thans voorwaarts geleid, maar bij den opmarsch leden deze bataljons zulke verliezen door het Turksche artillerievuur, dat

zij in bijna opgelosten toestand in de gevechtlinie aankwamen, in ieder geval niet in staat waren, onmiddellijk de offensieve beweging voort te zetten.

Inmiddels waren van Turksche zijde reservetroepen op dit tooneel van het gevecht aangetrokken en werden eenige ver-geefsche tegenaanvallen op de Russische stellingen ondernomen. Meer doen dan behouden wat zij hadden, konden de Russen echter thans niet meer. Voortdurend leden zij groote verliezen door geschutvuur, en toen weldra de schemering begon in te vallen, nadat de strijd een korten tijd slepende gevoerd was geworden, verlieten de Russen in steeds grooter wordend aantal, de gevechtlinie, zoodat de hoofdmassa der infanterie weldra, zonder bepaald bevel, zich in wanordelijken terugtocht bevond, waarna de hier commandeerende generaal Schachowski, ook voor de overige troepen, den terugtocht beval.

Hoe weinig men evenwel van een volkomen overwinning verwijderd was geweest, blijkt wel uit de omstandigheid, dat de Turken, die niet dan met de grootste krachtsinspanning een gedeelte hunner stelling hadden kunnen behouden, en die een voortgezette aanval op den volgenden dag verwachtten, bij het invallen der duisternis, toen de teruggaande beweging der Russen reeds een aanvang genomen had, de nog in hun bezit zijnde werken der hoofdlinie van verdediging verlieten, om zich achterwaarts in een volgende stelling te concentreeren. Het vreemde feit deed zich toen voor, dat de redouten en loopgraven van de hoofdstelling, den geheelen nacht, door geen van beide partijen bezet waren, terwijl men ze wederzijds in elkanders bezit waande. Toen dit bij het aanbreken van den dag bleek, haastten de Turken zich hunne oorspronkelijke positiën weder in te nemen, terwijl de Russen in vollen aftocht waren.

Ter juiste beoordeeling van den strijd op dit oosterfront en van den vermoedelijken invloed daarop van de veldversterkingen, dient nog vermeld te worden, dat tegenover de 14 bataljons van Schachowski, in den loop van den dag, 20 Turksche bataljons in het vuur waren geweest.

De slag van 30 Juli was voor de Russen een volkomen nederlaag geworden met een verlies van 25% der gevechtssterkte,

zonder dat daarbij van een belangrijken invloed der schanswerken op den loop van den strijd was gebleken.

Het duurde tot begin September, eer een nieuwe poging tot vermeerstering der stelling zou plaats hebben, thans met een macht, die door toevoeging van het Rumeensche operatieleger en verder van Russische versterkingen, een gezamenlijke sterkte had van 82000 man infanterie, 11,000 man cavalerie en 432 stukken, waaronder 20 belegeringsvuurmonden.

De sterkte van het Turksche leger was intusschen tot ruim 30,000 man en 70 stukken aangegroeid terwijl het defensieve vermogen der stelling aanzienlijk verhoogd was door den aanleg van talrijke verdedigingswerken, waaraan men in den loop der weken meer en meer het karakter van tijdelijke werken had kunnen geven.

Op de hoogvlakte ten N.W. van de stad was het drietal daar reeds bestaande werken uitgebreid tot een dubbelen kring van redouten, waarvan 6 in den buitenkring en 3 in den binnenkring, terwijl nog een redoute, naast de bestaande batterij (3), nabij de zuidelijke helling der hoogten was opgericht, ter bestrijking van de dalengte ten westen van de stad. Of al deze werken reeds bij den Septemberstrijd voltooid waren, dan wel gedeeltelijk in de daarop volgende periode van insluiting gemaakt werden, staat niet vast, maar is ook van minder belang, daar dit gedeelte van de stelling nimmer is aangevallen. De talrijke tirailleurloopgraven, welke overal elders in grooten getale vóór- en zijwaarts van de werken waren aangelegd, ontbraken hier, in verband met de omstandigheid, dat zij meeren-deels eerst bij gebleken behoefte werden uitgegraven, namelijk voor het geval een aanval tegen het betrokken stellinggedeelte dreigde.

Ook het N.O. front van de stelling was aanmerkelijk versterkt. Op den top van den heuvel Janik Bair waren twee redouten en twee batterijstellingen bijgebouwd (10—13), die onderling en met de Griviza-redouten door een loopgraaf van belangrijk profiel werden verbonden, terwijl voorwaarts van deze stelling, nog een of twee rijen loopgraven van meer vluchtig profiel, gelegenheid tot étagevuur gaven. De eerstgenoemde loopgraaf was

op den bodem 1 M. breed, terwijl de totale dekkingshoogte 2 tot 3 M. bedroeg; de borstwering was 1,5 tot 2 M. dik, en daaronder waren, gelijkvloers met den bodem der ingraving, talrijke schuilplaatsen aangebracht, waardoor de bezetting voortdurend in de gevechtsstelling kon verblijven. Twee gedekte gemeenschapswegen voerden van deze stelling naar de stad.

Op het oostelijk front was de hoofdweerstandslinie o. a. versterkt door twee ruime redouten (14 en 15), en werd op ongeveer 800 M. zuidwaarts nog een nieuwe, groote redoute (18) aangelegd, die door meerdere rijen loopgraven met de beide aangrenzende dalengten verbonden was. Het front der stelling was hierdoor van richting veranderd, en als steunpunten in de voorste linie daarvan, traden op, de laatstgenoemde nieuwe redoute en de voorste groote redoute (6), die reeds bij den slag van 30 Juli in handen van de Russen was geweest. De nieuwe redoute (18) vormde een vierkant met 55 M' vuurlengte aan iedere zijde; in het midden was een kruistravers, en op de facen bevonden zich nog vijf traversen. De waldikte bedroeg 5 M., de totale dekkingshoogte 2,5 M., bij 0,5 M. ingraving in het terreplein; de gracht was 3 M. diep. Om de contr'escarp liep een 1 M. diep ingograven bedekte weg, die voor infanterieverdediging ingericht, en van traversen voorzien was. De scherfvrije onderkomens in de binnenruimte waren geheel in den bodem ingegraven.

Ook de redoute 6 was thans in hoofdzaak op dezelfde wijze ingericht. Ook hierbinnen waren talrijke munitiemagazijnen en schuilplaatsen; op de beide meest blootgestelde facen was de dekkingshoogte 3,5 M., en had de gracht een diepte van 4 M., terwijl ook hier langs drie facen een verdedigbare bedekte weg langs de contr'escarp was gemaakt.

Op het zuid-westelijk front waren op 30 Juli niet anders dan een enkele batterijstelling en enkele tirailleur-loopgraven aangelegd; thans bevond zich daar, ongeveer het beloop van een halven cirkel vormend, een rij van belangrijke terreinversterkingen, bestaande uit een zestal redouten met tusschen- en voorgelegen infanterie-loopgraven. De emplacementen der redouten liepen van het zuiden naar het noorden terrasvormig

af, zoodat de beide uiterste ongeveer 100 M. in hoogteligging verschilden.

Den 7den September begon de aanval met een inleidend vierdaagsch geschutvuur, dat op de werken van het N.-O. en O. front gericht was, maar dat, hoofdzakelijk ten gevolge van de groote afstanden waarop het afgegeven werd, al weder weinig resultaten gaf, en met name niet in staat bleek de zooveel zwakkere Turksche artillerie tot zwijgen te brengen. Den vierden dag was de munitievoorraad zoo goed als uitgeput, en was men verplicht tot den onvoldoend voorbereiden stormaanval over te gaan of er van af te zien. Het eerste werd gekozen en op den 11den September begon op deze beide fronten het handgemeen van den derden bloedigen slag van Plewna.

Het zou te ver voeren, wanneer ik tot een eenigermate volledige beschrijving van de gebeurtenissen van dien dag overging, en ik bepaal mij daarom tot het in groote trekken aangeven van de wijze, waarop de aanval geschiedde en van zijn resultaten.

Op den rechtervleugel waren het Rumeensche leger, ter sterkte van drie divisien, en één Russische brigade aangewezen om de stelling op het N.-O.- en N.-front te vermeesteren. Een divisie vormde de algemeene reserve. Een tweede divisie atqueerde de Griviza-redouten van de oostzijde; de derde Rumeensche divisie zou gedeeltelijk een schijnaanval doen tegen het midden van dit stellinggedeelte en met een ander deel de Griviza-redouten van de Noordzijde aangrijpen. De Russische brigade zou op den linkervleugel den aanval ondersteunen.

Na een strijd van twee uren, waarbij een Rumeensche brigade door verdwaling niet in het vuur kwam, en ook de Russische brigade niets van zich liet hooren, was de aanval op alle punten afgeslagen. Kort daarna deed deze brigade echter zelfstandig een aanval op de zuidelijke der beide redouten, en vermeesterde deze. Nu zou het oogenblik daar zijn geweest, om de Rumeensche troepen opnieuw ten aanval vooruit te brengen, en de 6 nog geheel intacte regimenten in het vuur te brengen, maar vrees voor de veiligheid der achterwaarts opgestelde ar-

tillerie-afdeelingen en ook de spoedig invallende duisternis (de aanval was te 3 uur n.m. begonnen), hiolden daarvan terug. De troepen bleven op het slagveld en richtten zich in de veroverde redoute en in de aangrenzende loopgraven ter verdediging in. Een aanvankelijk succes was — zij het dan ook met groote verliezen — behaald.

De Turksche strijdkrachten, die de bezetting van dit fort uitmaakten, bedroegen 12 bataljons en 17 veldstukken. Het meerendeel van deze troepen werd in den loop van het gevecht op het aangevallen oostelijk deel samengetrokken, zoodat men kan aannemen, dat van Turksche zijde een negental bataljons in het vuur was geweest.

In het centrum der stelling zou tegelijkertijd de hoofdaanval plaats hebben, waartoe 33 bataljons beschikbaar waren, die tegen een 3 à 4 K.M. breed front zouden oprukken. Hier waren 23 Turksche bataljons en 36 stukken aanwezig, om dien aanval te keeren.

Aan de zijde der Russen heerschte echter op dit gedeelte een dusdanige verwarring, en was het gemis aan een krachtige, éénhoofdige leiding den geheelen dag zóó voelbaar, dat het niet te verwonderen valt, dat het meest heldhaftig pogen tot niets anders leidde dan tot een slachting op groote schaal.

Al aanstonds moet worden opgemerkt, dat van de beschikbare 33 bataljons 12 werden aangewezen om de groote artillerie-opstelling te dekken, en dat deze niet onder het bevel van den met de leiding van den aanval belasten generaal waren gesteld; 9 andere bataillons vormden de algemeene reserve, zoodat de eerste aanval met 12 bataljons of 4 regimenten geschiedde, aan welke, als enger aanvalsfront, de redoute 18 en de loopgraven, welke zich vandaar tot de Tutschenitza-beek uitstrekten, aangewezen werden. Dit gedeelte had een frontlengte van ongeveer 1500 Meter. De genoemde loopgraven waren in 3 rijen, met ongeveer 50 M. onderlingen afstand, achter elkander aangelegd; ook vóór de redoute bevond zich een loopgraaf.

Hoewel het begin van den aanval ook hier op 3 uur n.m. was vastgesteld, had, door een misverstand, de eerste aanloop van twee regimenten reeds veel vroeger plaats, en dat nog wel

aanvankelijk zonder de hoofdofficieren en compagnies-commandanten van één der regimenten, die juist achterwaarts tot een bespreking waren geroepen.

Beide regimenten, die in de richting van de redoute stormden, werden op 400 M. afstand daarvan door een moorddadig vuur tot staan gebracht, dat zoowel in front als door de aangrenzende, in oostelijke richting gelegen redouten, op hunne flank werd afgegeven. Weldra was hun toestand niet meer houdbaar en met groote verliezen weken zij in wanorde terug en waren voorloopig niet meer voor een gevecht bruikbaar.

De volgende aanval, die op het bepaalde uur plaats greep, geschiedde nu slechts met twee regimenten in plaats van vier. Tegenover de bezetting der loopgraven aanvankelijk eenig succes behalende, werden zij door een tegenstoot der Turken weder verdreven en daarna werd nog twee malen, thans telkens door één regiment, respectievelijk van de artillerie-bedeckking en van de algemeene reserve, een aanval ondernomen, die begrijpelijkerwijze geen van beide succes hadden. De zes regimenten, welke successievelijk in het vuur waren geweest, hadden zeer belangrijke verliezen geleden en waren in de eerste dagen, ten minste voor offensieve doeleinden, niet meer bruikbaar. Ook hier had de bezorgdheid voor de artillerie weder tot een druppelsgewijze in het gevecht brengen der infanterie aanleiding gegeven, terwijl bovendien de wijze waarop de aanval geschiedde, zoo hier als elders, in geenen deele voldoende rekening hield met de groote uitwerking van het uitstekende Turksche geweer. Toen, bij het invallen van den nacht, de strijd eindigde, waren in het centrum 15 bataljons, dus bijna de helft van de geheele sterkte, nog niet in het vuur geweest.

Beter was op dezen dag de uitslag van den strijd op den Russischen linkervleugel, waar de aanval tegen het zuiderfront van de stelling plaats greep, en waar reeds twee dagen te voren, naast de artillerie, ook de overige wapens in het gevecht waren gekomen. Hier hadden namelijk de Turksche troepen, ruim 2000 M. vóór de verstorkte stelling, positie genomen in het sterk heuvelachtig voorterrein, en was den generaal Imeretinski opgedragen, met den Russischen linkervleugel die troepen tot

in de versterkte stelling terug te drijven, opdat deze tegelijk met de overige stellinggedeelten kon worden aangevallen. Aan die opdracht was op den 10ten voldaan, waarna de Russen op ongeveer 1700 M. afstand daarvóór een afwachtingsstelling innamen.

Op den volgenden dag — dien van den algemeenen storm — werd het bevel over den linkervleugel aan den generaal Skobelew opgedragen, onder wiens krachtvolle leiding, de Turksche stelling in den loop van den dag, over de geheele diepte geforceerd werd, waarbij de verdedigers tot in de huizen van Plevna werden teruggedrongen.

Te zijner beschikking stonden 22 bataljons en 10 batterijen, waartegenover op dezen dag een Turksche macht stond van 19 bataljons en 12 veldstukken.

Van beide zijden werd den geheelen dag met afwisselend geluk, de grootste dapperheid en volharding aan den dag gelegd, waarna het ten slotte in den avond aan de Russen gelukte, een ongeveer 1000 M. lang gedeelte der versterkte stelling, waaronder de redouten 19 en 20 blijvend te bezetten, ondanks de zeer groote verliezen, die hun van uit het aangrenzende, niet aangevallen gedeelte der stelling, in flank en rug werden toegebracht. Skobelew had intusschen al zijn troepen successievelijk verbruikt, en zou den volgenden dag het behaalde voordeel vervolgd kunnen worden, dan moesten versche troepen op het tooneel van den strijd worden gevoerd.

Op bevel van Osman Pacha bleven de Turken inmiddels den uitersten rechtervleugel hunner stelling, die nu van het overige deel was afgesneden, bezet houden, en werden des nachts versterkingen van de andere gedeelten der stelling aangevoerd. Toen den volgenden dag bleek, dat het centrum en de rechtervleugel der Russen geheel werkeloos bleven, werden in den loop van dien dag steeds meer troepen vandaar naar den rechtervleugel gedirigeerd.

Skobelew verzocht herhaaldelijk om versterking, daar hij zich anders niet tegen de herhaalde aanvallen, die de Turken op dezen — den tweeden — dag tegen zijne stelling ondernamen, zou kunnen staande houden, maar steeds luidde het antwoord

van den bevelvoerende generaal, dat geen troepen beschikbaar waren, maar dat hij zich toch moest zien te handhaven.

Geheel onbegrijpelijk is de houding der Russen op dezen dag. Niet alleen bleven de troepen in het centrum en op den rechtervleugel geheel werkeloos, maar zelfs was van ondersteuning van Skobelew geen sprake, hoewel toch alleen in het centrum 15 bataljons aanwezig waren, die nog niet in het vuur waren geweest. Het einde was dan ook, dat na een heldhaftigen tegenstand, die tot 5 uur 's namiddags duurde, ook de troepen van den Russischen linkervleugel den terugtocht aannamen, waarmede de zesdaagsche 3de slag van Plevna te hunnen nadeele was beslist.

Na de hierboven vluchtig geschetste gebeurtenissen, heeft de strijd om Plevna voor het thans in het oog gehouden doel geen belang meer, daar de verdere operatiën tegen de stelling alleen in een volkomen insluiting bestonden, die ten laatste (10 December) tot de overgave van het Turksche leger leidde.

Ik kan dien strijd dan ook verder laten rusten, en bepaal mij ten slotte, ter kenschetsing van het van Russische zijde betoonde beleid, tot de volgende aanhaling uit de belangrijke studie van von Trotha 1).

»Trotz der Mängel der russischen Bewaffnung und des russischen Reglements, und trotz der türkischerseits mit überraschendem Geschick angewandten Feldebefestigung, würde der »Sieg der russischen Waffen am 20 Juli möglich, am 30 Juli »wahrscheinlich, am 11 September zweifellos gewesen sein, wenn »die Führung es verstanden hätte, die verfügbaren Streitmittel sachgemäss zu benutzen.»

Na het onderwerp van heden avond uit een meer algemeen oogpunt te hebben beschouwd, zou ik thans nog gaarne voor eenige oogenblikken uw aandacht willen verzoeken, ter bespreking van de waarde voor de verdediging van enkele der Nederlandsche verdedigingsstellingen.

1) „Der Kampf um Plevna“ Taktische Studien von Thilo von Trotha. 2te Auflage Berlin 1896.

Ik begeef mij daarbij op een gebied, waar om zoo te zeggen, tal van voetangels en klemmen liggen, en dat tegenwoordig niet dan met huivering betreden kan worden, verzekerd als men zijn kan, dat aanstonds uit verschillende richtingen, een anathema wordt toegeslingerd aan allen, die ten gunste van doode weermiddelen spreken, nu de levende weerkracht nog altijd reikhalzend op verbetering wacht. Ik zal het niettemin wagen, zelfs buiten de Amsterdamsche stelling, een lans voor liniën en forten te breken, overtuigd als ik ben, dat voor de verdediging van ons vaderland, het eene even noodzakelijk is als het andere. De uitdrukking »even noodzakelijk» sluit elke gedachte aan bevoordeeling al aanstonds uit, maar bovendien stel ik gaarne op den voorgrond, dat ook naar mijne meening, een legeruitbreiding met het beginsel van den persoonlijke dienstplicht op het oogenblik het meest dringt.

Het feit blijve onaangetast, dat alle duurzame versterkingen niet anders zijn en nooit anders kunnen zijn dan een middel, maar een krachtig middel in de hand der levende strijdkrachten, om de verdediging tot het niterste te voeren. Doch evenmin als met forten alleen, zullen wij tegen overmacht met soldaten alleen kunnen strijden, en daarom is het verkeerd gezien, om — zooals menigmaal geschiedt — het een tegenover het ander te stellen. Zeker is het een schande voor de Nederlandsche natie, dat wij, als de Chineezzen van Europa, het nog altijd met de legerinrichting van heden moeten stellen, ondanks de krachtige toepassing van het »frappez toujours», waaraan het van militaire zijde, in het laatste 25tal jaren, waarlijk niet ontbroken heeft, maar om dit in hoofdzaak toe te schrijven aan de bezwaring van het oorlogsbudget ten behoeve van de doode weermiddelen, zooals van diezelfde zijde dikwijls geschiedt, ziet, daarvoor is geen enkel bewijs, zelfs geen aanwijzing voorhanden.

De tegenzin van het regeerend deel der natie wortelt dieper, vindt zijn oorzaak ten deele in gemakzucht en gemis aan offervaardigheid, voor een ander deel in gebrek aan zelfvertrouwen, en in onbekendheid met en wantrouwen in de militaire maatschappij. De geldkwestie is nevenzaak en beheerscht in geenen deele het vraagstuk.

Zoolang nu van geen ernstig streven blijkt om door het opleggen van meer persoonlijke lasten, de verdedigbaarheid van het land te vergrooten, acht ik het een voordeel, dat ten minste op stoffelijk gebied, de weerkracht, al is het dan ook stuks-gewijze, verhoogd wordt, in afwachting van het tijdstip, dat — misschien eerst door den nood gedrongen — de Nederlandsche natie in dezen tot andere inzichten bekeerd wordt.

Maar buiten hen, die op dergelijke opportunitetsgronden, met weemoed elk bedrag voor nieuwe versterkingen of voor verbeteringen daarvan, zien voteeren, zijn er anderen, die uit een zuiver militair oogpunt, nagenoeg al wat fort is, van den booze achten, en de meeste, zoo niet alle verdedigingsstellingen schadelijk noemen, omdat zij de vrijheid van handelen onzer strategen belemmeren.

Zoo zijn b.v. op de N.-H. Waterlinie in den lateren tijd tal van pijlen afgezonden, en het is nog niet lang geleden, dat ik van een paar dagbladartikelen kennis nam, die blijkbaar uit een militaire pen waren gevloeid, en van verschillende hand waren, en waarin met ronde woorden werd gezegd, dat eindelijk het onvermogen, ja, de schadelijkheid van die linie vrij algemeen werd erkend, en dat het oogenblik niet meer verre was, waarop dat alles onder des sloopers hamer zou vallen. Dit was dus geen *opinie* meer, neen, volgens die schrijvers, is te dien aanzien de tijd van *overwegen* voorbij, en door hen kon geconstateerd worden, dat het meerendeel der deskundigen tot het bovengenoemde resultaat is gekomen.

Het is waar, dat mannen van grooten naam eenigszins in dien geest geadviseerd hebben; dat b.v. de generaal den Beer Poortugael in zijne verhandeling »Onze Defensie» in een vroegere bijeenkomst van deze Vereeniging, als zijn meening te kennen gaf, dat het ernstig overweging zou verdienen om aan die linie niets meer ten koste te leggen, ze te laten zooals zij is, er alle vuurmonden uit te nemen, en dus — met andere woorden — aan hare hardnekkige verdediging niet meer die waarde te hechten, als tot dusverre het geval was. Zoo zeide ook de Kolonel Van Dam Van Isselt in zijne brochure »De samenwerking van leger en volk»: »Dit doel» — het verkrijgen van

een doelmatige legerinrichting — »is volkomen bereikbaar, in-
»dien wij slechts vastberaden den rug toewenden aan de doode
»weermiddelen.»

Nu spreken de beide aangehaalde autoriteiten op militair gebied nog wel niet van *sloopen*, maar toch kan ik mij begri-
pen, dat aldus gerugsteund, een ietwat brutaal mensch, de
slooping van de N.-H. Waterlinie als aanstaande voorstelt.

Gelukkig zijn er ook in het andere kamp krachtige stemmen
opgegaan voor haar behoud, en ik denk daarbij bij voorkeur
aan de voordracht »Onze Defensie» van den toenmaligen kolonel
Rooseboom; aan de kernachtige woorden van den kapitein
Snijders, waar deze, almede in een onzer vergaderingen, tot
de conclusie kwam: »Ons vestingstelsel vertoont in vele zijner
onderdeelen de sporen van zijn historischen oorsprong. Veel
prulwerk is behouden, omdat het er eenmaal was. Van de N.-H.
Waterlinie kan men zeggen, dat zij zou moeten worden ge-
maakt, als zij niet bestond.»

Naar mijn zienswijze mogen wij het loven, dat de regering
zich in deze op het laatstgemelde standpunt stelt, en dat een
hardnekkige verdediging van die linie als van ouds op het
programma van onze landsverdediging staat.

Het zij mij vergund, deze meening nog met een enkel woord
toe te lichten.

Wanneer wij de omstandigheden nagaan, waaronder het Ne-
derlandsche veldleger dat van den oostelijken nabuur tegenover
zich kan zien, dan wil ik daarbij de neutraliteitsschending,
zonder meer, uit het geding brengen, niet omdat die het minst
waarschijnlijk zou zijn, doch omdat daarbij alleen van een strijd
in een uithoek van ons land sprake is, waarbij onze verdedi-
gingsstellingen van geen nut zijn, en waarbij ook de onafhan-
kelijkheid van de natie geen onmiddellijk gevaar loopt. Evenwel
moet de mogelijkheid in het oog worden gehouden, dat die
schending tot ernstiger gevaar leidt. Een kennisgeving, bij een
eventueelen Fransch-Duitschen oorlog, dat van Nederlandsch
grondgebied gebruik zal worden gemaakt voor den opmarsch
van Duitsche troepen, zal waarschijnlijk gepaard gaan aan een
bedreiging van onze onafhankelijkheid, in geval van verzet, en

om aan die bedreiging kracht bij te zetten, zullen tevens wel 2 of 3 divisien aan onze oostelijke grenzen worden samengetrokken, om bij den eersten tegenstand in Limburg, het Geldersch gebied binnen te trekken en tegen het hart van ons land te ageeren. Zoo kan dus een strijd tot handhaving der neutraliteit zeer wel tot ernstiger verwickelingen aanleiding geven, om niet te spreken van de mogelijkheid, dat de aanranding van onze onafhankelijkheid zelve het doel van den oorlog is.

In het eerste geval zal dan een gedeelte van het veldleger, in het tweede geval dat geheele leger — maar dan ook tegenover een sterkere vijandelijke macht — den aanvaller op zijn weg naar Holland en Amsterdam te weer moeten staan. In gunstige omstandigheden zal die tegenweer al wel aan de IJssel kunnen beginnen, waar zich wellicht kansen bieden om den overtocht van 's vijands eerste troepen te beletten of te belemmeren en daardoor zijn opmarsch te vertragen. Meer dan slechts enkele dagen zullen echter, zelfs in 't gunstigste geval, wel niet gewonnen kunnen worden. Het veldleger is nu tot den terugtocht gedwongen en vindt op het traject door de Veluwe en oostelijk Utrecht nergens gelegenheid om aan een overmachtigen vijand het hoofd te bieden, ook niet, naar ik meen, wanneer dat leger aan innerlijke waarde voor den tegenstander niet behoeft onder te doen. In getalsterkte zal het toch tegenover hem wel altijd te kort schieten.

De weg naar Holland zou nu open liggen, wanneer op dien terugtocht niet weldra een terreingedeelte bereikt werd, waar de omstandigheden ons gunstiger worden; waar een stelling betrokken kan worden, waarvan het voorterrein over groote breedte is geïnnundeerd, en waar, als gevolg van voorbereiding in vreedestijd, een machtige artillerie-bewapening en een permanente versterking der droogblijvende accessen, de verdediging in hooge mate zullen begunstigen, en ons leger in staat zullen stellen zich tegenover groote overmacht te verdedigen.

De intusschen voorbij getrokken Grebbe-linie kan ik buiten beschouwing laten, omdat haar defensief vermogen, zooals zij daar ligt, onvoldoende is, en de tijd zal ontbreken om haar waarde aanzienlijk te verhoogen.

In de N.-H. Waterlinie worden echter wel tactisch zeer sterke stellingen gevonden, en hier zal ons veldleger waarschijnlijk voor de eerste maal een nadrukkelijken tegenstand kunnen bieden. De ligging der linie ten opzichte van het aan hulpbronnen rijkste gedeelte van ons land is voldoende bekend. Voor het eerst betreedt de verdediger hier op zijn terugtocht het Hollandsche polderland, waarin de aanvaller zich een vreemdeling moet gevoelen, diens waarschijnlijk overmachtige cavalerie hem van weinig nut zal zijn, de beweging van zijne troepenmassa's hem veel meer zorg zal baren. De waarde van 's vijands overmacht wordt hier door de gesteldheid van het terrein reeds aanmerkelijk minder, de kansen van den verdediger, om hem met vrucht het hoofd te bieden, worden in die zelfde mate grooter, en bovendien vindt deze daar een breede, in vreedstijd voor de verdediging voorbereide terreinstrook, waarvan de onbegaanbaarheid door de gestelde inundatiën tot een hoogen trap is opgevoerd. En van deze schoone gelegenheid om den indringer het hoofd te bieden, zou men niet met de grootste inspanning van krachten gebruik willen maken?

Strijdt men dan liever op niet voorbereide gevechtsvelden ten westen van die linie, of moet een angstig omzien naar de stelling van Amsterdam, van af den aanvaug onze oorlogshandelingen beheerschen? Immers neen. De vraag is niet, kunnen wij daar blijvend stand houden tegen een machtigen vijand met al de hulpmiddelen, die zijn belegeringstrein hem biedt, voorloopig is het slechts te doen om diens veldleger tot staan te brengen en te beletten, dat slechts luttele weken na het overschrijden der grenzen, de stelling van Amsterdam, de laatste pees op den boog, worde ingesloten, en daarmede het geheele land met zijne hulpbronnen aan den vijand worde overgeleverd.

Ik geloof, dat de meesten het hierin met mij eens zullen zijn, en dat het verschil van meening meer gelegen is in de vraag, of hier al dan niet een verdediging tot het uiterste zal worden gevoerd. Dit nu kan moeielijk in vreedstijd van te voren worden uitgemaakt, maar zeker zullen in beide gevallen de doode weermiddelen, naar de mate van hunne passieve

sterkte, belangrijk tegemoet komen aan het euvel van de minderheid in getalsterkte onzer levende strijdkrachten.

Ontegenzeggelijk heeft de Waterlinie haar gebreken, die deels in de onderdeelen aan den dag komen, deels aan de linie in haar geheel eigen zijn, maar die volstrekt geen aanleiding behoeven te zijn haar ten doode te doemen.

Bij de beoordeeling van haar weerstandsvermogen moet onderscheid gemaakt worden tusschen haar aanvankelijke taak: het ophouden van een vijandelijk veldleger, en den ook na dien van haar te verwachten tegenstand, wanneer de aanvaller tot een belegering met al den aanleve van dien is gedwongen geworden. Inderdaad zijn de werken en inundatiemiddelen met het oog op laatstgemeld doel aangelegd, en kan men zich niet outveinzen, dat voor *die* taak de weermiddelen niet meer voldoende aan tegenwoordig billijk te stellen eischen. Zeker zou — aangenomen dat geen andere militaire belangen daardoor werden geschaad — een ombouw naar hedendaagsche behoeften het meest in het belang onzer defensie zijn, doch daaraan valt niet te denken, aangezien hogere belangen elders zijn gelegen, en daarop de aandacht in de eerste plaats gevestigd moet blijven. Voorloopig zullen de verdedigingswerken in hoofdzaak wel blijven zooals zij nu zijn.

Is het daarom gewettigd, om — zooals meermalen geschiedt — de uitgaven die ons vestingstelsel van 1874 tot een 20tal jaren daarna vereischt heeft, en die voor een groot gedeelte aan de Waterlinie ten goede kwamen, weggeworpen geld te noemen? Om niet te spreken van de inundatiemiddelen, die dan toch zeker nog even veel waarde voor de verdediging hebben als 20 jaren terug, zijn ook de directe weermiddelen: forten en verbindingswallen daartusschen, volstrekt niet meer zonder belangrijke defensieve kracht, en ik meen te mogen zeggen, dat althans tegen een veldleger en de hulpmiddelen daarvan, over het grootste gedeelte dier linie, de verdediging met vertrouwen kan worden aanvaard.

Onder de tactische gebreken die aan de stelling in haar geheel eigen zijn, en die zich ook bij een zuiver passieven weerstand doen gelden, is wel de belangrijkste haar groote

lengte en gestrekte richting, waardoor zij bij onze tegenwoordige legerinrichting niet voldoende sterk bezet kan worden, waardoor het éénhoofdig commando te bezwarend wordt, en de door reservetroepen af te leggen afstanden te groot worden, om te rechter tijd op elk gewild punt te kunnen ingrijpen.

Mocielijk is het om in het gebrek van een onvoldoende bezetting te voorzien, zoolang onze levende strijdkrachten niet gereorganiseerd zijn, en daardoor een *geofende* legermacht ter beschikking komt, waarvan de noodzakelijke sterkte door den generaal den Beer Poortugael, een 4tal jaren geleden, op 120,000 man werd geschat 1). Maar het komt mij niet billijk voor, daarvan een verwijt aan de duurzame versterking der genoemde terreinstrook te maken, tenzij men ten onrechte als vaststaande aanneemt, dat de onvoldoende toestand van het eene, een gevolg is van het andere.

Reden tot verwijt zou er zijn, wanneer de personele en financiële draagkracht van den staat, het op de been brengen van een dergelijke macht niet toelieten, maar wij hebben slechts naar andere, geldelijk in minder gunstige omstandigheden verkeerende kleine staten van Europa om te zien, om van het gedeelte overtuigd te zijn.

Bovendien, de breede toegang van het oosten tot de provinciën Holland bestaat nu eenmaal, een Thermopylac-pas is er niet van te maken, en altijd zal het een vijand vrijstaan, van dien breeden toegang dat gedeelte voor zijn voorwaartsche beweging uit te kiezen, dat hem met de geringste offers de meeste kans van slagen biedt. Nu acht ik het een voordeel, dat die geheele terreinstrook permanent is versterkt, omdat de verdediging van elk onderdeel daarvan, hetzij dan door zwakkere of sterkere krachten, altijd in hooge mate door die versterkingen in de hand wordt gewerkt, en het een groote fout zou zijn, indien de eerste hardnekkige strijd, tevens de laatste, ginds in de stelling van Amsterdam zou gestreden worden. Hier is het terrein waar het veldleger zijn verdediging met kracht kan beginnen, en het zal van 's vijands operatiën afhangen, in welk

1) Zie VIIe Verslag der Ver. t. b. v. K. Jaarg. 1892—93.

gedeelte van de linie dit zijn zal. Moeielijk is het aan te nemen, dat hij den doortocht over de geheele uitgestrektheid der 50 K.M. lange stelling zal trachten te forceeren. Zijn weg leidt naar Amsterdam, en vermoedelijk zal de richting van den aanval dus op het gedeelte tusschen Utrecht en de Zuiderzee zijn. Hierop zal het beschikbare gedeelte van het veldleger dan terugtrekken, om de permanente bezetting te komen versterken. Zondert de aanvaller troepengedeelten af om ook tegen het zuidelijk gedeelte van de stelling te ageeren, dan zal het waarschijnlijk noodig blijken, dat ook afdeelingen naar Gorcum en Vianen worden godirigeerd, maar de ernstig gemeende stoot zal vermoedelijk slechts tegen een of enkele onderdeelen plaats grijpen, en in verband met die waarschijnlijkheid kan de permanente bezetting van de geheele linie uit een minimum van bewakingstroepen bestaan, terwijl het de taak van den legerbevelhebber is, om de vermoedelijke aanvalsrichting uit 's vijands bewegingen af te leiden, en door het gros der veldtroepen de bedreigde punten te doen bezetten.

Intusschen is het een feit, dat ook bij een dergelijke veronderstelde verdeeling der troepen, onze tegenwoordige legersterkte te gering is om een blijvenden weerstand te bieden. Wanneer de aanval zich b.v. uitstrekt over het geheele, bovengenoemde noordelijk deel der linie, en de bezetting hiervan dus door een deel van het veldleger versterkt wordt, dan zou die versterking voor het 5 K.M. lange, droog blijvende gedeelte der stelling ten oosten en ten zuid-oosten van Utrecht, zeker 2 regimenten aan infanterie moeten bedragen.

Tot dit bedrag kom ik door de bezetting van het gedeelte van af Hoofddijk, langs den bedekten weg van Rijnauwen tot aan den Krommen Rijn, te stellen op 4 bataljons, waarvan 1 als regimentsreserve, en voor het gedeelte van den Krommen Rijn langs den bedekten weg van Vechten tot aan den Staatsspoorweg, 3 bataljons uit te trekken, waaronder mede 1 als regimentsreserve. Hier bijvoegende 2 bataljons als algemeene reserve in de hand van den Groepscommandant, krijgt men dan een totale bezettingssterkte van 9 bataljons, gevende op de ruim 5600 M' lange stelling, een bezetting van $1\frac{3}{10}$ man

per M'. Aan het ééne bataljon bewakingstroepen, dat, naar ik onderstel, de sterkte van de permanente bezetting zoude zijn, zouden dus nog 8 bataljons of 2 regimenten infanterie van het veldleger toegevoegd moeten worden.

Evenzoo voor de versterking van de bezetting van het terrein vóór Naarden, en later voor de verdediging van Muiderberg, 1 regiment van het veldleger rekenende, benevens 4 bataljons als afdeulingsreserven voor de bewakingstroepen tussehen de forten Biltstraat en Uitermeer, dan blijkt, dat hier alleen reeds bijna de helft van het tegenwoordige veldleger gebonden zou zijn, waaraan natuurlijk, in verband met de andere gedeelten van zijn taak, niet gedacht kan worden.

De groote lengte der stelling bezwaart de uitoefening van een éenhoofdig commando. Ook een gebrek, dat minder aan de linie als zoodanig aankleeft, maar dat een gevolg is van de organisatie der verdediging. Ik zou het een voordeel achten, wanneer dat commando reeds in vreedstijd werd gesplitst in een gedeelte benoorden en een bezuiden de Lek, maar tevens, en dat is misschien van nog meer belang, zouden de groepscommandanten een zooveel mogelijk zelfstandig commando moeten voeren, terwijl de liniecommandant, in oorlogstijd, in die aan elkander grenzende groepen, welke den hoofdaanval des vijands te doorstaan hebben, de onmiddellijke leiding der verdediging op zich neemt. Is de verdediging in vreedstijd goed voorbereid, en het in staat van verdediging brengen in oorlogstijd, naar de vastgestelde beginselen en onder leiding van den liniecommandant ten uitvoer gebracht, dan is, dunkt mij, het tijdstip aangebroken, dat voor de détails der verdediging of wel bewaking van het hun toevertrouwde gedeelte, nagenoeg alles aan het beleid der groepscommandanten kan worden overgelaten, terwijl een behoorlijke samenwerking der groepen daarbij toch zeer goed mogelijk is. Alleen voor het beheer der inundatiën zou, ook na het intreden van den feitelijken oorlogstoestand, een uitzondering gemaakt moeten worden, en dit geheel in handen van de beide liniecommandanten moeten blijven, met het oog op de verspreide ligging der inundatie-

middelen en het onverbreekbaar verband, dat tusschen de onderwaterzettingen in de verschillende groepen bestaat.

Evenwel, er is een ernstiger gebrek, dat aan de linie in enkele harer onderdeelen eigen is, en waardoor de waarde van het geheel, ook bij de verdediging tegen een veldleger, zeer wordt aangetast. Ontegenzeggelijk ligt haar grootste kracht in de door inundatiën te verkrijgen stormvrijheid, waardoor onvolkomen voorbereide stormaanvallen, ik bedoel de zgn. Von Sauer'sche aanvallen, weinig kans van slagen hebben, ja, van den aanvang af tot de onmogelijkheden behooren, en waarop in hoofdzaak mijn gevoelen steunt, dat de defensieve waarde van de stelling, ook in haar tegenwoordigen toestand, nog zeer groot is. Waar de inundatiën echter ontbreken of in onvoldoende breedte aanwezig zijn, is de achteruitgang in technische waarde van de versterkingen, van veel meer invloed. Tot vóór een vijftiental jaren kon ook daar de stormvrijheid voldoende genoemd worden; thans is dat niet meer het geval, nu de aanvalsmiddelen en de aanvalswijze van tegenwoordig, het zwaartepunt der verdediging naar de tusschenliniën hebben overgebracht, en de bestaande forten niet meer bij machte zijn, ook de stormvrijheid van de intervallen voldoende te waarborgen.

Daarin nu dient noodzakelijk voorzien te worden, en te dien opzichte is het vooral in het droog blijvende terreingedeelte ten oosten van Utrecht, dat de nood dringt. Het ombouwen der forten naar moderne begrippen, waardoor zij ook voor die taak geschikt zouden worden, kost zooveel, dat daaraan niet gedacht kan worden, alvorens de reduitstelling van Amsterdam voltooid zal zijn. Toch moeten wij hier, zoo goed als elders, in versterking van het te verdedigen terrein onze toevlucht zoeken, zoo wij niet de kans willen loopen, dat onze troepen in een eersten krachtigen aanloop door overmacht worden teruggedreven, en de gedachte dringt zich daarbij op, dat de directe stormvrijheid der intervallen verhoogd moet worden, nu van de forten weinig hulp te wachten is. Zonder overmatige kosten is dit te verkrijgen door reeds in vreedestijd in de tusschenliniën, de gevechtstellingen voor infanterie en licht geschut met bijbehorende scherfvrije dekkingen van ijzerconstruc-

ties aan te maken, welke anders pas in oorlogstijd, en dan ongetwijfeld in minder volmaakte vormen, zouden worden aangelegd, en tevens de aldus te verkrijgen lijn van weerstand door een voorliggende, 15 à 20 M. breede en ondoorwaadbare gracht te beschermen.

Verbindingsliniën dus, zooals ook de kolonel Rooseboom verlangde 1), doch die m. i. bij de batterij aan den Hoofddijk zouden kunnen beginnen, om zich over Rijnauwen en Vechten tot aan het Hemeltje uit te strekken.

In oorlogstijd zou daardoor een massa te verrichten arbeid worden uitgespaard, en zij zullen belangrijk nader tot het doel voeren dan de veldversterkingen, die men zich thans voorstelt daar te maken. Aan onteigenings- en andere kosten meen ik het bedrag voor die werken op niet hooger dan 2 ton te mogen ramen.

Is er voldoende geld beschikbaar, dan zou de stormvrijheid van elk der drie bedoelde tusschenliniën nog aanzienlijk kunnen worden verhoogd door den aanleg van een tweetal half-caponnières, in den geest van die, welke ter flankering van het zuidelijk gedeelte der stelling van Kopenhagen zijn toegepast, en waarvan o. a. een beschrijving gevonden wordt in het Archiv für Artillerie- und Ingenieur-Offiziere van 1893. De kosten daarvan hebben volgens Frobenius, den schrijver van bedoeld artikel, daar ter plaatse f 21,000 bedragen.

Het is duidelijk, dat ik mij die verbindingswallen en vooral die gracht, niet onafgebroken voorstel; dat zij onderbroken worden door de wegen, die naar de stelling voeren, om de eigen troepen gelegenheid te geven daarbinnen terug te trekken, of — zoo noodig — daaruit te deboucheren; dat ook voor den overtocht van patrouilles, althans in den aanvang, van meerdere lichte houten bruggen gebruik moet worden gemaakt, welke gemakkelijk vernield kunnen worden, en die bij ontijdige vernieling door den vijand, door vlotten of schuiten vervangen moeten worden; dat buiten de doorgangen op de bestaande wegen, nog meer openingen met droog blijvende gedeelten in

1) Zie IIIe Verslag der Ver. t. b. d. K. Jaarg. 1893—94.

de gracht behouden moeten worden, welke toegang geven tot in oorlogstijd te maken gedeelten colonneweg, in één woord, dat de middelen aanwezig moeten blijven, om kleinere of grotere ondernemingen in het voorterrein uitvoerbaar te maken.

Voorzieningen in bovenstaanden geest, ter verhooging van de stormvrijheid van het genoemde terreingedeelte, zijn mijns inziens noodzakelijk, en al zijn er meer onderdeelen van de N.-H. Waterlinie, die ten opzichte van de bescherming door inundatiën, in minder gunstige conditie verkeerden, nergens dringt de nood zóó als hier, omdat dit acces het eenige is, dat den vijand veroorlooft met een breed front te ageeren.

En zou daarmee nu alles gevraagd zijn wat men thans in billijkheid mag vergen om de verdedigbaarheid dier linie te verhoogen, of liever, om haar verdedigers in staat te stellen naar behooren hun plicht te doen? Ik meen van neen, en noemde — uitsluitend op fortificatorisch gebied blijvende — alleen het meest noodzakelijke. Het zou mij te ver voeren, wanneer de gewenschte verbeteringen ook op ander gebied werden genoemd, in 't bijzonder op dat der bewapening, waaromtrent trouwens meer dan eens de noodzakelijkheid reeds door anderen werd betoogd, maar alleen wil ik nog even wijzen op de verouderde wet op de verboden kringen, welke bepalingen op de uitwerking van gladde vuurwapenen zijn gegrond, en waarbij het o. a. geoorloofd is, buiten den kring van 300 Meter om de vestingwerken, alle houtgewassen te planten; waarbij van een verboden bouwruimte vóór de intervallen in het geheel geen sprake is, alsof een vrij uitzicht en een onbeperkt schootsveld voor de infanterie hier niet van minstens evenveel belang zijn als bij de forten. Ook hierin geloof ik, dat wij nu, bij andere staten vergeleken, al wel een voldoende aantal jaren ten achteren zullen zijn.

Van de overige verdedigingsstellingen zal ik niet spreken, omdat zij — buiten de Amsterdamsche — van minder belang zijn, in zoo verre een hardnekkige verdediging daar niet met een evenredig belang voor de defensie gepaard gaat. Ik schaar mij te dien opzichte gaarne bij de velen, die hier veel opgeheven wenschen te zien. Ook over de waarde van een reductie-

stelling bij Amsterdam behoeft niet gesproken te worden; haar uitnemend belang staat bij allen, meen ik, vast.

Bovendien besef ik, dat ik niet meer van uw welwillende aandacht mag vergen, en ik besluit daarom met de hoop uit te spreken, dat ik een steentje moge hebben bijgedragen tot het wegnemen van het vooroordeel, dat het de doode weermiddelen zouden zijn, die als een kanker aan het verdedigingsvermogen van ons vaderland knagen.

De VOORZITTER: Verlangt ook een der heeren het woord om naar aanleiding van het gesprokene eenige opmerkingen te maken of vragen tot den spreker te richten?

De heer KOOLEMANS BEIJNEN: Met groote belangstelling heb ik de rede van den geachten spreker gevolgd; en hoewel het mijn doel niet is en het mij ook niet mogelijk zou zijn, om het gehoorde punt voor punt na te gaan, wensch ik toch op enkele gedeelten, waaromtrent ik met den spreker in gevoelen verschil, de aandacht te vestigen.

Op den voorgrond stel ik daarbij, dat wij allen zeker niets liever verlangen dan dat, wanneer ooit voor ons een oorlogstijd aanbreekt, zoowel de levende als de doode strijdkrachten prachtig in orde zullen zijn.

Zooals de toestand op 't oogenblik is, zijn we daar intusschen, vooral wat de levende strijdkrachten betreft, nog ver van af, en nu we hier heden avond weer een pleidooi hebben gehad voor het in orde brengen van de doode weermiddelen, wil ik allereerst wijzen op twee uitingen, die mij zijn opgevallen, om die in verband met elkaar wat nader te beschouwen.

Naar sprekers meening zijn de stemmen, die zich ook hier te lande in den laatsten tijd tegen den bouw van vestingen en forten hebben doen hooren, te beschouwen als de nagalm van die, welke eenigen tijd geleden in Duitschland alle waarde aan de vestingen ontzegden; terwijl iets later door spreker ex cathedra werd verkondigd, dat het niet tot stand komen van verbeteringen met betrekking tot de levende strijdkrachten niet werd beheerscht door de geldkwestie, zoodat het niet juist is

te zeggen, dat die verbeteringen nog steeds niet tot stand zijn gekomen, omdat de vestingen en forten zooveel geld kosten.

Die laatste bewering is — zeg ik — ex cathedra verkondigd, maar niet bewezen, en velen met mij zijn dan ook een tegenovergesteld gevoelen toegedaan. Wat toch is het geval? De begrooting van oorlog bedraagt jaarlijks 22 à 23, die van marine 16 à 17 millioen, d. i. te zamen 38 à 40 millioen op eene begrooting voor alle staatsuitgaven van 135 à 138 millioen; ongeveer $\frac{1}{3}$ à $\frac{1}{4}$ van het geheele budget wordt dus voor de landsverdediging toegestaan. Het komt mij voor, dat dit eene ruime som kan genoemd worden, en dat er niet veel kans op bestaat, dat een aanmerkelijk hooger budget van oorlog de goedkeuring van de Volksvertegenwoordiging gemakkelijk zou erlangen. Jaarlijks beginnen dan ook de voorloopige verslagen met klachten over het *eindcijfer*.

Aan de vestingen en forten is van 1874 af jaarlijks ongeveer $1\frac{1}{2}$ millioen verwerkt, en als dat zoo blijven moet, dan vragen we, waar moeten de gelden voor verbetering van de levende strijdkrachten van daan komen. De minister Bergansius stelde — in geval van aanneming van zijn ontwerp-legerwet — eene jaarlijksche verhooging van de begrooting met $1\frac{1}{2}$ millioen in 't vooruitzicht. Maar zal de Volksvertegenwoordiging begrootingen van 24 à 25 millioen voor oorlog toestaan? Wanneer we ons de jaarlijks aangeheven klachten over de uitzetting der uitgaven op dit stuk te binnen brengen, dan valt het zeer te betwijfelen.

Op dat punt nu — bij de geldquaestie — staan levende en doode strijdkrachten wel degelijk tegenover elkaar. Wat voor de eene categorie wordt uitgegeven, kan niet aan de andere toevallen. En die strijd tusschen hen, die steeds geld blijven vragen voor vestingen en forten, en hen, die meenen, dat die gelden nuttiger besteed zijn, wanneer ze voor verbetering van het leger werden aangewend, dateert volstrekt niet van den laatsten tijd als een gevolg van hetgeen in Duitschland verkondigd is, maar die wordt in ons eigen land al vijftig jaar lang gestreden. Ik breng hier in herinnering, dat in 1847 of 1848 door Stieltjes, Knoop en anderen *De Nieuwe Militaire*

Spectator werd opgericht, voornamelijk met het oog om te protesteeren tegen de sommen, die voor de doode strijdkrachten werden uitgegeven ten schade van het leger.

Van dien tijd dateert ook de aandrang tot het verkrijgen van wettelijke regeling van het vestingstelsel, omdat men meende, dat daardoor aan die geldverspilling een einde zou komen, en zoo kwam in 1874 de vestingwet tot stand, waarvan het oorspronkelijk doel was een definitieve vaststelling van wat op dat gebied nog gedaan zou worden. Die wet heeft evenwel aan dat doel weinig of niet beantwoord. Bij de behandeling er van heeft de generaal Knoop er op gewezen, dat de aanneming daarvan ten nadeele zou strekken aan het leger, en zijne profetie is bewaarheid. Sinds dien tijd zijn 42 compagnieën infanterie en een regiment cavalerie verdwenen.

Het doel van de wet was, om tot vastheid te geraken; maar achteraf bleek, dat de vestingen en forten nooit in orde kwamen, dat er steeds nieuwe gelden voor werden aangevraagd. Alle werken zouden in acht jaren voltooid moeten zijn. Na 23 jaren is men nog bezig aan 't voltooien, en nog zijn we niet klaar.

Toen een gedeelte van onze liniën en stellingen was afgewerkt, en men verkondigde dat o. a. de Nicuwe Hollandsche Waterlinie een van de sterkste liniën in Europa was, kwamen de brisante projectielen en . . . nu moesten we hooren, dat die pas aangelegde vestingwerken voor een groot deel hunne waarde verloren hadden. Gelukkig schijnt men er, althans op 't oogenblik, niet aan te denken om die linie ook weer in orde te maken naar de eischen van den tijd. Nu is Amsterdam aan de beurt met zijn vele forten, en is de nieuwe kring afgewerkt, dan hebben we nog Bennebroek—strandpaal 72 in petto.

Zoo worden jaar in, jaar uit sommen voor de doode strijdkrachten uitgegeven, terwijl voor de verbetering van het leger geen geld is te vinden. Nu zegt men wel — en ook de spreker van heden avond heeft dat gezegd — dat dit niet het gevolg is van hetgeen voor de vestingen en forten wordt uitgegeven, maar dat de oorzaak daarvan elders ligt, o. a. in den onwil van de Volksvertegenwoordiging, om meerdere persoonlijke

lasten op de bevolking te leggen; maar het bewijs daarvan wordt niet geleverd. Er is nog geen Minister geweest, die reorganisatie-plannen voor het leger heeft voorgesteld en daarbij heeft gezegd: »maar het budget zal er niet door verhoogd worden». Eerst dan zou men kunnen zien, of de geldquaestie al dan niet de hoofdoorzaak was van het bestendigen van den tegenwoordigen toestand. Maar wanneer op die wijze een voorstel tot verbetering der levende strijdkrachten zou worden ingeleid, dan zou er op andere zaken bezuinigd moeten worden, want een belangrijke verbetering zou natuurlijk meer geld kosten; en nu zijn er velen van oordeel, dat een groot gedeelte zou kunnen bezuinigd worden op de vestingbegroting. Daar komen de fortенbouwers natuurlijk tegen op, en dat is de hoofdreden, waarom velen tegenwoordig meer en meer van vestingen en fortен niet meer willen weten. Niet de waarde er van wordt ontkend, maar men stelt de waarde der levende strijdkrachten hooger, en men meent dat het hoog tijd wordt, dat nu ook voor deze het noodige geld eens beschikbaar wordt gesteld.

En wat nu het nut van onze liniën in oorlogstijd betreft, ik meen van den heer Noorduyн gehoord te hebben, dat zelfs bij het handhaven van onze neutraliteit onze troepen eene eerste te voren gereedgemaakte stelling zouden vinden in de Nieuwe Hollandsche Waterlinie, die hen veilig kon opnemen. Maar indien we zoo onze neutraliteit verdedigen, met onmiddellijk achter die linie terug te trekken, dan zou de vijand zeker zeggen: dat is uitstekend; meer wensch ik niet.

Naar mijne meening moet die neutraliteit verdedigd worden aan de grenzen, en hebben we daarvoor een leger noodig, dat eenig gewicht in de schaal kan leggen, maar geen fortен of liniën. Ik weet natuurlijk wel, dat we geen leger kunnen hebben, dat bestand is tegen de 20 Deutsche legerkorpsen; maar bij schending van neutraliteit zullen we ook vermoedelijk niet met het geheele Deutsche leger te maken hebben. Het doel van hem, die de neutraliteit schendt, zal zijn zoo spoedig mogelijk over een bepaalde terreinstrook naar het eigenlijke operatietooneel te trekken. Stellen we daar geen troepen tegenover, dan maken we die schending zeker zeer gemakkelijk.

En wat het nut betreft van onze liniën, wanneer het een werkelijken aanval op ons land betreft, laat mij daarvoor nog eens in herinnering brengen wat von Clausewitz zegt in het 10^e deel zijner *Hinterlassene Werke*, naar aanleiding van den inval der Pruisen in 1787. Hij maakt er in de eerste plaats het Pruisische Kabinet een verwijt van, dat het den inval met slechts 25000 man ondernam. Naar zijne meening had dit cijfer 50000 man moeten zijn, om met eenige kans op goeden uitslag te kunnen optreden. Maar ook dan nog acht hij het met het oog op onze geïndeerde terreinen best mogelijk, dat het een aanvaller niet zou gelukken, door de linie heen te breken. Hij voegt daar echter aan toe, dat mocht men werkelijk niet in staat zijn, den in de linie geboden weerstand te overwinnen, dan zou toch zeer waarschijnlijk door de bezetting van de daarvoor gelegen uitgebreide landstreken en den druk, die een belangrijke troepenmassa alleen door haar aanwezigheid daarop uitoefent, een voldoende middel aanbieden, om de tegenpartij tot het toegeven aan onzen wil te dwingen. Indien die meening van den grooten theoreticus, die den oorlog in zijn waren aard en wezen heeft doorgrond, eens bewaarheid werd, dan zouden feitelijk al onze liniën van heel weinig nut zijn.

De heer NOORDUYN : Een kort woord naar aanleiding van het gesprokene door majoor Koolemans Beijnen.

Hij zeide, dat ik ex cathedra had uitgemaakt, dat de geldkwestie hier niet alles beheerscht. Ik wensch hieromtrent in de eerste plaats te zeggen, dat ik wel sta achter een katheder, maar daarom nog niet »ex cathedra», d. w. z. zonder dat tegenspraak veroorloofd is, heb gesproken.

Daarom heeft spreker ook volkomen recht mij toe te voegen : als ge zegt, dat de geldkwestie niet de zaak beheerscht, bewijs dit dan. Doch dit bewijs is zeer moeielijk te leveren, evenals het den heer Koolemans Beijnen moeielijk zou zijn te bewijzen, dat inderdaad de geldkwestie wel alles beheerscht.

Waar nu bewijzen niet te geven zijn, kunnen wij slechts zoeken naar aanwijzingen, en dan meen ik dat uit de discussiën over de legerwet-Bergansius voldoende blijkt, hoe weinig toen

de geldkwestie op den voorgrond werd gesteld. Het groote bezwaar was ook toen elders gelegen en lag niet in een paar millioen meer of minder op de begrooting.

Eene andere aanwijzing voor de juistheid mijner bewering vind ik in de alom bekende meening van een groot deel der natie, dat gestemd is tegen verbetering der legerorganisatie, omdat daarbij de persoonlijke dienstplicht op den voorgrond staat, waartegen dat deel der natie heftig gekant is.

Ziedaar eenige aanwijzingen tot staving van mijn betoog.

Wat verder betreft de opmerking, dat ik de doode weermiddelen te zeer op den voorgrond zou hebben gesteld, wensch ik alleen te zeggen, dat ik deze niet van meer belang heb genoemd dan de levende strijdkrachten. Integendeel, ik heb bepaald gezegd, dat ik het ook in de eerste plaats noodig vind, dat het leger goed georganiseerd en geoefend zou worden. Doch dit mag geen reden zijn voor de doode weermiddelen niet te doen, wat noodig is.

En wat betreft de uitdrukking van den nagalm uit Duitschland, wensch ik er op te wijzen, dat in *Den Nieuwen Spectator* mannen als Stieltjes en de Roo volstrekt niet zijn opgekomen tegen al wat fort en vesting is, maar dat zij wel gewezen hebben op het *schaadelijke* van veel wat toen bestond. Daarna kwam, in overeenstemming met hunne zienswijze, de vestingwet, die ons het thans nog bestaande geconcentreerde vestingstelsel gaf.

Wat de verdediging onzer neutraliteit betreft, hieromtrent heeft de geachte spreker mij verkeerd begrepen. Mijne bedoeling is volstrekt niet dat, wanneer de neutraliteit in Limburg geschonden wordt, wij ons dadelijk achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie moeten terugtrekken.

Wordt onze neutraliteit geschonden en als gevolg daarvan onze onafhankelijkheid bedreigd, dan zullen, heb ik gezegd, wel twee à drie divisien Duitse troepen op onze Oostelijke grenzen komen, en dan zal een deel van ons veldleger gecentreerd moeten worden in het achtergedeelte van Gelderland, terwijl een ander deel in Limburg de neutraliteitsschending moet keeren. Mijne bedoeling was dus geenszins, dat onze

troepen zich dadelijk achter de waterlinie zouden terugtrekken.

Ik vertrouw hiermede voldoende de bezwaren te hebben wederlegd.

De heer KOOLEMANS BEIJNEN: Wat het laatste punt betreft, wil ik gaarne erkennen, den spreker verkeerd te hebben verstaan. Ik vreesde gehoord te hebben, dat wij ook onze neutraliteit achter de Nieuwe Hollandsche Waterlinie moesten beschermen.

De artikelen van Knoop, Stieltjes en anderen in *De Nieuwe Militaire Spectator* waren zeer zeker gericht tegen de *schadelijke vestingen*, maar het motief waarom zij daartegen den strijd aanboden, was geheel hetzelfde als waarom velen tegenwoordig tegen de vestingen en forten te velde trekken; die schadelijke vestingen onttrokken in vreedstijd geld en in oorlogstijd troepen aan de levende strijdkrachten. Men leze slechts wat daaromtrent voorkomt in *De Militaire Spectator* van 1863 in het artikel »Schadelijke vestingen», dat vrij algemeen aan den generaal Knoop wordt toegeschreven. 1)

Overigens meen ik te mogen blijven volhouden, dat door de vestingwet het oorspronkelijk beoogde doel niet is bereikt. Jaarlijks worden een paar millioen (hieronder de kosten voor vestinggeschut begrepen) voor versterkingen uitgegeven, en voor verbetering van het leger kunnen ook daardoor geen gelden gevonden worden.

Nu zegt de geachte spreker: »Ge kunt niet bewijzen dat een reorganisatie der levende strijdkrachten afstuit op de geldquaestie». Zeker, een stellig bewijs is daarvoor niet te leveren; maar eene sterke aanwijzing ligt wel in de jaarlijks herhaalde klachten over het hooge eindcijfer. Verhooging van het budget zal moeilijk te verkrijgen zijn. En wat voor het een wordt uitgegeven, kan niet voor het ander dienen.

Dat bij de behandeling van de legerwet-Bergansius zoo weinig

1) Ten einde van deze bewering het bewijs te leveren is, met toestemming van het bestuur, hierachter als bijlage een gedeelte uit dat artikel overgedrukt.

over de geldquaestie is gesproken, herinner ik mij op het oogenblik niet. Maar al is dit zoo, dan is dit nog geen bewijs dat zij geen gewicht in de schaal legde. In de politiek wordt dikwijls niet uitgesproken wat men meent; meermalen neemt men daarin zijn toevlucht tot exceptiën, om zijn eigenlijk oogmerk te verbergen.

De VOORZITTER: Ik meen te mogen zeggen, dat wij allen met groot genoegen de onderhoudende rede van den spreker hebben gehoord. Zijne geschiedkundige herinneringen waren juist gekozen om op grond daarvan zijn stelsel te kunnen verdedigen.

Met niet minder genoegen heeft men zeker ook gehoord den heer Koolemans Beijnen. Beiden hebben hunne stellingen met talent toegelicht, en het is inderdaad moeielijk om positief uit te maken, wie het meeste gelijk aan zijne zijde heeft. Doch dit mag ik zeker wel zeggen, dat wij ook nu weder door dit debat veel hebben geleerd.

Met mijn dank en die der vergadering aan de beide sprekers, sluit ik deze vergadering.

De Secretaris,

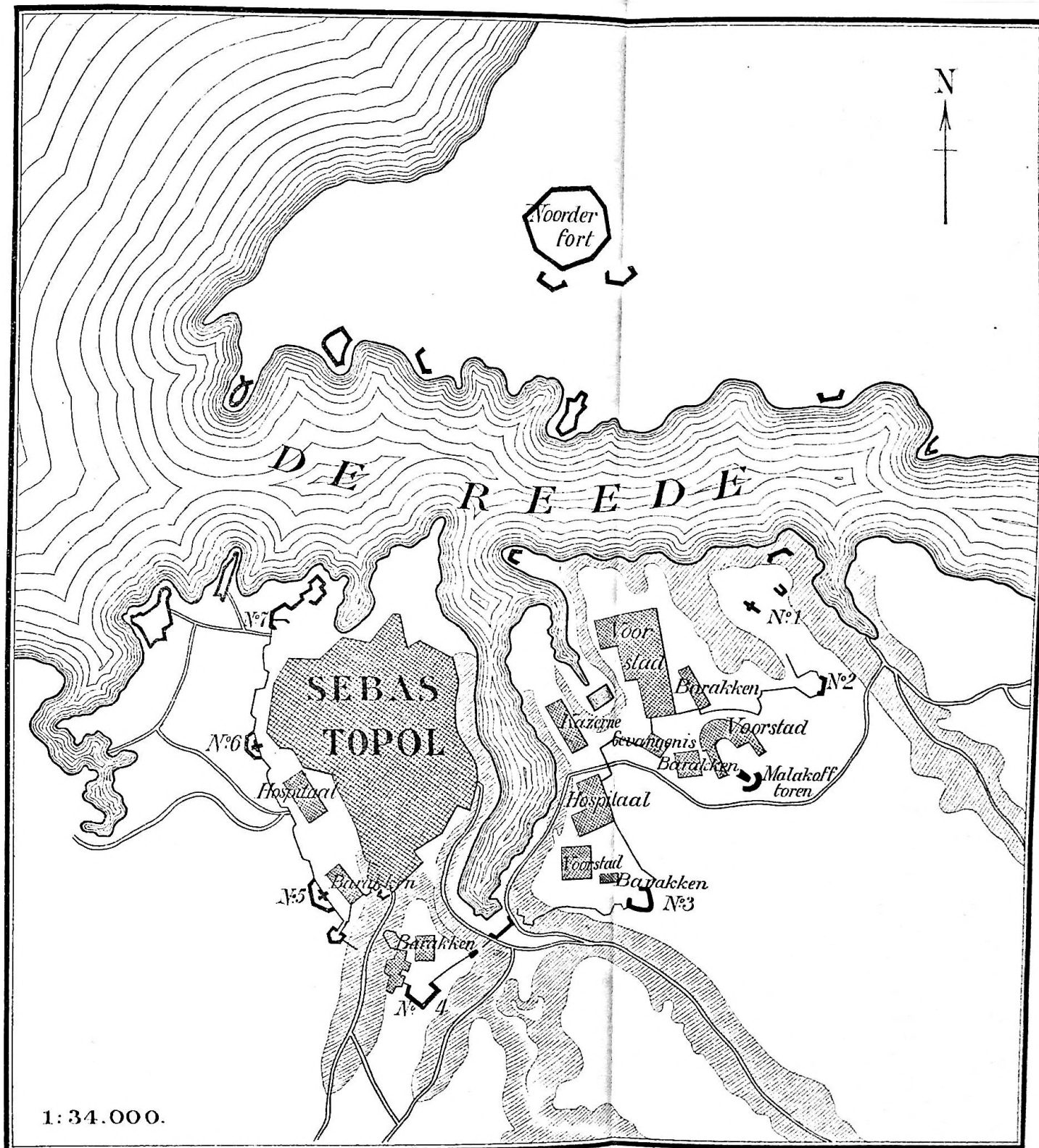
G. N. H. SCHULTZ VAN HAEGEN.

BEILAGE.

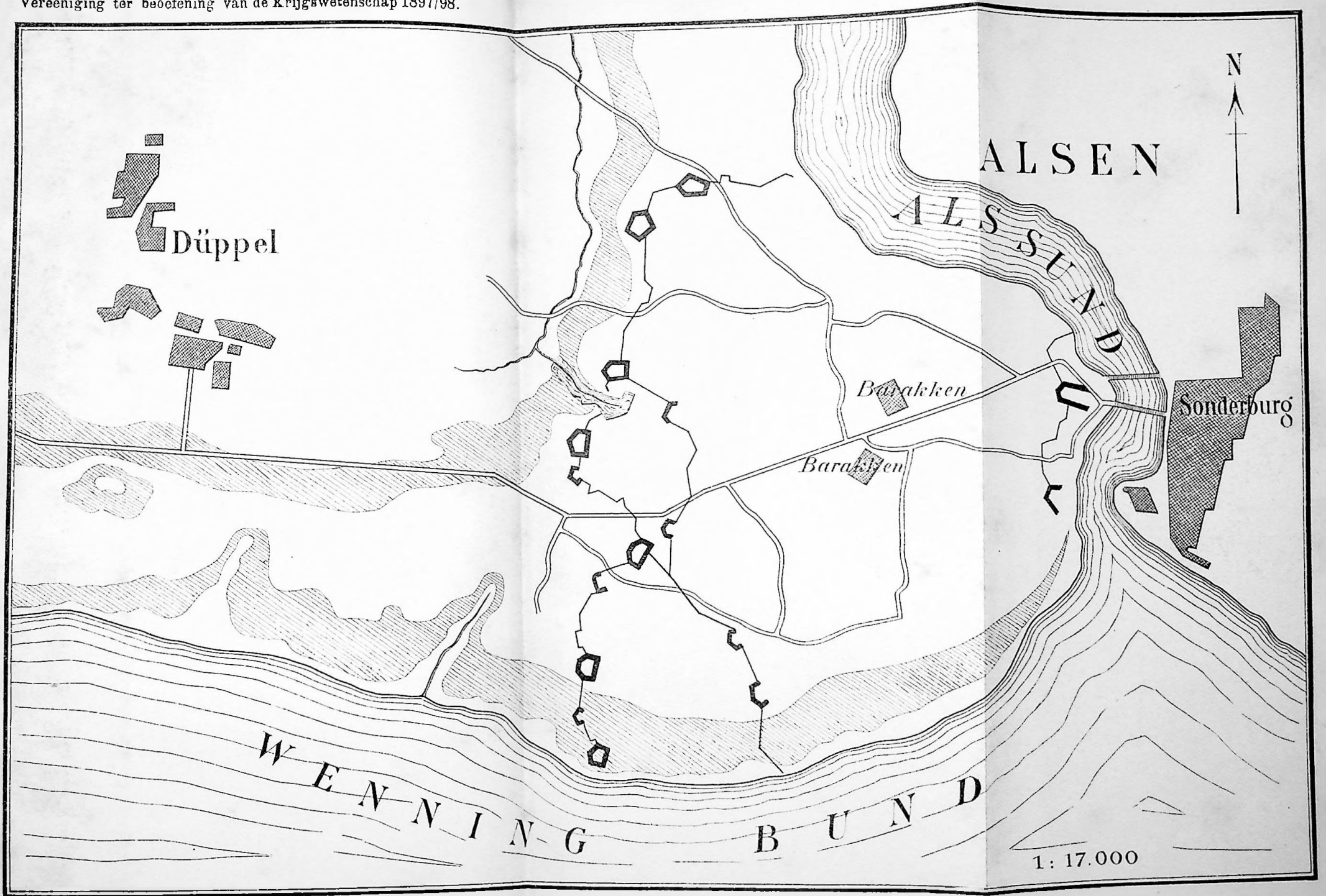
Uit het artikel »Schadelijke vestingen», voorkomende in *De Militaire Spectator* 1863, bladz. 555 :

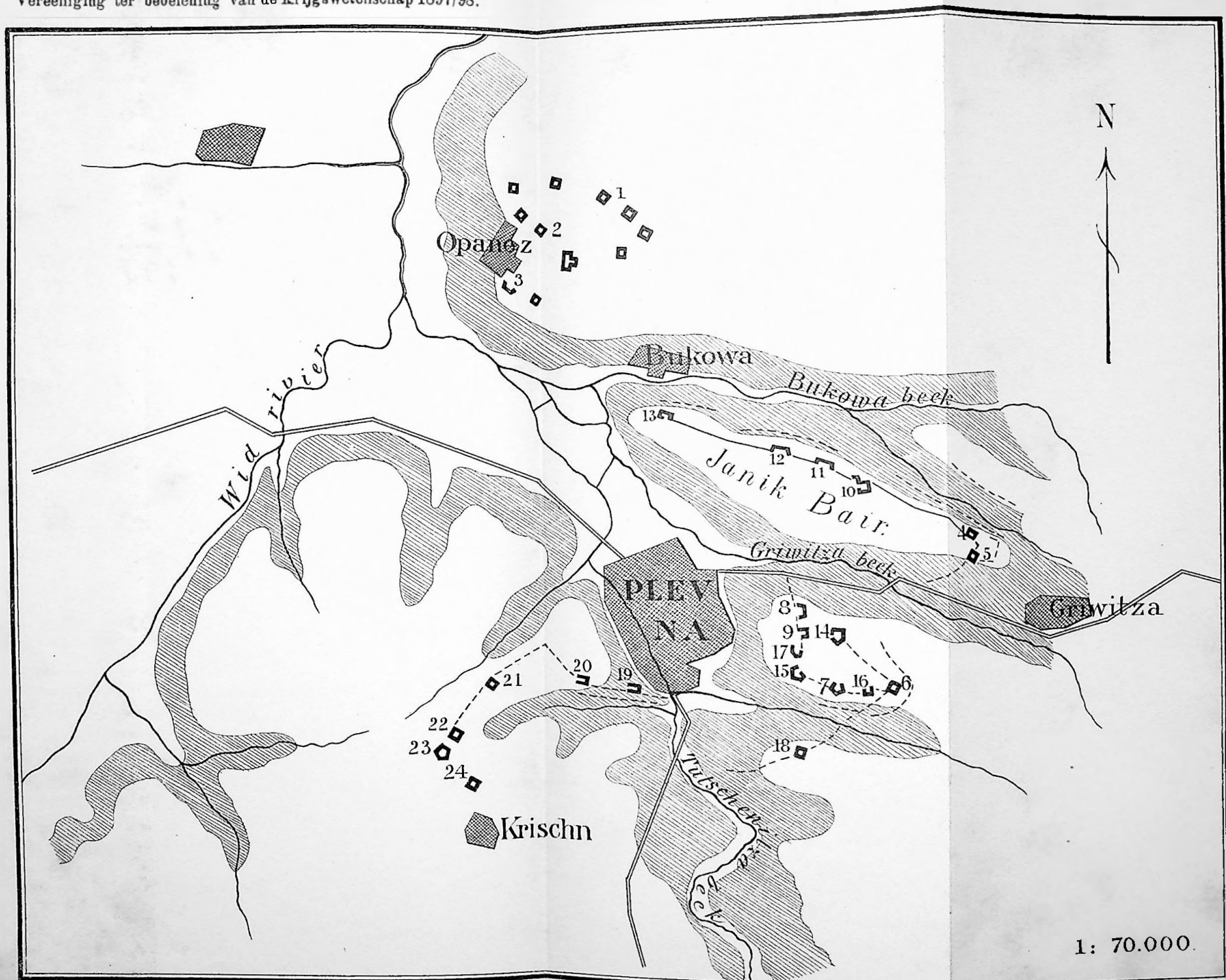
Wij meenen te hebben aangetoond, dat die vijf vestingen, Maastricht, Venlo, Bergen-op-Zoom, Grave en Breda, niet alleen tot niets nut, dus onnoodig, maar zelfs nadeelig zijn. Nadeelig in tijd van oorlog, omdat zij dan de beste krachten van het toch reeds zwakke veldleger wegnemen; de beste krachten, want, door hare ligging blootgesteld aan den eersten schok, moeten zij dadelijk van een voldoende aantal goed ge-

oefende troepen worden voorzien; zij zullen dus te zamen — in aanmerking nemende, dat een gedeelte der bezettingen uit schutterij kan bestaan — zeker 15000 man aan het eigenlijke veldleger onttrekken, en zouden zoodoende oorzaak kunnen zijn, dat het veldleger geheel onvermogen was om zijne taak te vervullen. Nadeelig in tijd van vrede, omdat zij dan van het budget het geld wegnemen, dat anders besteed zou kunnen worden voor de levende strijdkrachten, hetzij dan voor het leger of de schutterij, hetzij voor de vloot. En de uitgaven, door zoo een vijftal vestingen veroorzaakt, zijn niet gering. Die vestingen toch moeten onderhouden worden; bij den aanleg van openbare werken, zooals spoorwegen en vaarten, door den omtrek der vesting gaande, moeten er soms duizenden en duizenden uitgegeven worden voor veranderingen in de vestingwerken — men zie slechts hoeveel Breda en Bergen-op-Zoom in dit opzicht gevorderd hebben; eindelijk moet men, om der wille van die vestingen, een dood kapitaal van eenige millioenen hebben voor geschut en artillorie- en genie-behoeften van allerlei aard. Hoeveel goeds ware voor al dat geld te doen geweest voor het personeel van het leger, of voor andere zaken van meer algemeen nut? Waarlijk, dit indenkende, zoude een ieder, die het wel meent met zijn land en met het leger, den dag moeten zegenen, waarop de schadelijke vestingen uit ons vestingstelsel zullen verdwijnen, en nog is het waarheid wat een vroeger minister eenmaal *gezegd*, maar niet *gedaan* heeft: »le plus grand service qu'un homme qui en aurait le pouvoir et le courage, pourrait rendre au pays, ce serait de porter une main ferme et vigoureuse au milieu de ce chaos de fortifications qui couvrent toutes les parties du royaume, et de raser jusqu'à la dernière pierre toutes celles qui ne sauraient remplir le seul but qu'elles puissent avoir: de servir d'appui et de pivot aux opérations de l'armée en campagne.»

1:34.000.

1: 70.000.